

İLHANLILARIN ANADOLU TÜRKMEN BEYLERİNE KARŞI POLİTİKASI

THE POLITICS OF THE ILKHANIDS AGAINST THE ANATOLIAN TURKMEN BEYS

*Abdullah KAYA**

ÖZET

Malazgirt Zaferi'nden sonra yurt arayışıyla sürekli olarak Anadolu'ya gelen kalabalık Türkmen kitleleri zamanla Bizans sınırlarına yerleştirilmişlerdi. Önce gelenlerin uyguladığı iskân siyaseti sonucunda yeni gelen kalabalık Türkmen kitleleri, uçlara doğru çekilip sınırlarını genişleterek Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardı.

XII. yüzyıldan sonra Moğol istilaları sonucu Horasan ve Maveraiünnehir'de tutunamayan pek çok Türk boyu İran yaylası üzerinden Anadolu'ya göç etmişlerdi. Moğol tazyikiyle Anadolu'ya gelen kitleler burada Türk nüfusun yoğunluğunu daha da artırmışlardı. 1243'te Köseadağ mağlubiyeti sonucunda Türkiye Selçuklularının Moğol nüfuzuna girmesiyle uçlardaki Türkmen beyleri bağımsız hareket etmeye başlamışlardı. Moğollar ve Selçuklular ise bağımsız hareket eden bu Türkmen beyleri üzerine seferler yaparken, onlar da (Karaman, Germiyan, Eşrefoğulları gibi) çoğu kez ittifakla bunlara karşı mücadele etmişlerdi. Esasen Bizans ve Moğollar arasına sıkışmış durumdaki bu Türkmenler için birlikte mücadele etmekten başka bir yol da yoktu. Bu dönemler Anadolu'da ayaklanmaların ardı arkası kesilmemişti. Moğolların ağır vergileri ile Selçuklu sultanlarının Moğol/İlhanlılara yaranmak için Türkmenlere yaptığı baskılar bu isyanların asıl sebeplerini teşkil etmişti.

1335'te İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüyle Anadolu'da zayıflayan İlhanlı hâkimiyeti Türkmenleri daha da rahatlatmıştı. Bu tarihten itibaren Anadolu'daki Türkmenler tam olarak bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı. Çalışmamızda Moğolların Anadolu'ya giriş sürecine değinerek, İlhanlıların özellikle Karamanlı ve diğer Türkmen beylerine karşı tutumu ve mücadelelerini incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İlhanlılar, Moğol, Selçuklu, Karamanoğulları, Türkmen.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, zaravi58@hotmail.com

ABSTRACT

After the Manzikert Victory, the crowded Turcoman masses that came to Anatolia in search of a fatherland were settled in the Byzantine frontiers step by step. As a result of the settlement policy of the predecessors, incoming crowded Turcoman masses played an important role in Turkification of Anatolia by moving towards the edges and extending the borders.

After XII.century, many Turkic tribes lost their grips in Khorasan and Mawara'un-nahr in the wake of Mongol invasions and immigrated to Anatolia through Iranian Plateau. The masses which came to Anatolia because of Mongol's conquest increased Turkish population. By 1243, at the Battle of Köseadağ Mongols defeated Seljuk Turks and as a result of that Seljuk Turks joined Mongol population leading to the strengthening of the beys of Turcoman principalities in the western and southern parts of Anatolia. As the Mongols and Seljuk Turks tried to invade these Turcoman beys, these beys (Karaman, Germiyan, Eşrefoğulları etc...) allied against them. As a matter of fact there was no other way for these Turcoman principalities since they squeezed between Byzantine and Mongols. During that period rebellions went on incessantly in Anatolia. The main reasons of those rebellions were over taxation by Mongols and high-pressure was put by Seljuk Sultans to please Mongols.

In 1335, after the death of Ebu Said Bahadır Khan who was the Ilkhanid Ruler, Ilkhanid power declined and this relieved Turcomans. From this date on, Turcomans gained their independence fully. We will try to analyze the struggle of Ilkhanids with particularly Karamans and other Turcoman beys by mentioning the period of Mongol's entrance of Anatolia.

Key Words: *Ilkhanids, Mongol, Seljuk, Karamağulları, Turkoman.*

GİRİŞ:**I-TÜRKLERİN ANADOLU'YA GELİŞ SÜRECİNDE MOĞOLLARIN ETKİSİ**

Malazgirt mağlubiyetinden sonra Bizans'ta iktidarı ele geçirmiş olan Mikhael Dukas ile Kapadokya'ya sığınan Romanos Diogenes arasındaki çekişme Anadolu'nun Türkler tarafından fethini daha da hızlandırdı. Bir süre sonra Romanos Diogenes, Dukas tarafından yakalanıp öldürülünce, Malazgirt'te onunla yapılan anlaşma geçerliliğini yitirdi¹. Çağrı ve Tuğrul Beyler tarafından başlatılan

¹ Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi: (XI. yüzyılın ikinci yarısı)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 24; Alparslan Diogenes'in başından geçenleri duyduktan sonra

Anadolu'nun fethi çalışmaları Sultan Alparslan ile devam etti. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Dânişmend, Mengücek, Artuk ve Saltuk Beyler buldukları yerlerde beyliklerini kurarak bu sürece katkı sağladılar².

Türkiye Selçukluları, batıdan gelen Bizans ve Haçlı saldırılarına karşı büyük başarılar kazandı. II. Kılıç Arslan, Myriokephalon Zaferi ile Türklerin Anadolu'dan çıkarılamayacağını ispat ederek³ bu topraklarda kalıcı olduklarını gösterdi. Türklerin Anadolu'da ilerlemesine karşı yerli halkın bir kısmı batıya doğru yönelerek Balkanlara göç etti⁴. Ekonomik, dîni ve siyasi nedenlerinin yanı sıra Bizans'ın Türkler üzerine kışkırtmaları sonucu yapılan Haçlı seferleri, Anadolu'nun Türkleşmesini geciktirmekten başka onlara bir fayda sağlamadı. Türkler, bu mücadelelerde kaybettikleri insan gücünü Anadolu'ya akın akın gelen Türkmenlerden fazlasıyla sağlıyorlardı. Anadolu'ya gelen Türkmenler arasında; yurt arayanlar, Büyük Selçuklu ile ters düşenler ve Moğolların önünden kaçanlar bulunuyordu. Selçuklu Sultanları, geri dönmeyi düşünmeden Anadolu'ya gelen bu göçmenleri çok akıllı bir iskân politikası izleyerek uç⁵ bölgelere yerleştirdi. Uçlara yerleştirilen Türkmen beyleri Bizans, Haçlı ve Ermeni tehlikelerine karşı sınır boylarını başarılı bir şekilde koruyorlardı. Asya'daki Moğol baskıları her ne kadar Türk şehirlerinin harap olmasına ve insanların perişan olmasına yol açmışsa da, Anayurttan Anadolu'ya büyük

antlaşmanın Rumlar tarafından bozulduğunu ve savaş halinin tekrar başladığını söyledi. Hatta Türklerle: “*Aslan ve Kartal yavruları gibi olunuz, yeryüzünde gece-gündüz uçunuz, artık Rumlar ve Hıristiyanlara aman vermeyiniz*” emrini vererek Anadolu'nun kapılarını açtı (Urfalı Mateos, *Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Çev. Hrant D. Andreasyan), TTK, Ankara 2000, s. 143-144).

² Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1993, s. 103; Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Devletleri*, Ankara 1998, s. VII.

³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 2002, s. 410.

⁴ Süryani Mihael, *Chronique, III*, (Trc. Chabot), Paris 1905, s. 160.

⁵ Türk Devletlerinde sınırlara ve sınır boylarındaki vilayetler ile sancaklara “Uç” (Vilayat-ı Uç) denilmektedir. XI. yüzyılda başlayan Selçuklu fetihleri, Anadolu'ya çok sayıda göçebe Türkmenlerin gelmesine neden olmuştu. Türkiye Selçuklu Devleti, doğudan gelen Türkmenleri, batıda “Uç” adını verdiği Bizans sınırlarına yerleştiriyordu. Uçlar sayesinde hem sınırlar korunuyor hem de zaman zaman yapılan akınlarla düşman aleyhine sınırlar genişletiliyordu. Araplarda uç teşkilatına “*Suğür*” adı verilirken Bizans'ta ise “*Akria*” denilmektedir. (Mustafa Kafalı, “Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 6, s. 179); bkz. Halil İnalçık, “Osmanlı devleti'nde Uç (Serhad)lar”, *Doğu Batı Makaleler-II.*, Doğu Batı Yay., Ankara 2008, s. 45-60.

bir insan selinin akmasına ve Anadolu'da Türk nüfusun yoğunlaşmasına sebep olmuştu⁶.

1218'de Cengiz Han'ın başlattığı batı seferleri sonucu Harezmsahlar'ın yıkılmasıyla Anadolu istikametine doğru kaçış göçleri daha da hızlandırmıştı. Cengiz Han, batıya doğru kaçmakta olan Harezmsah Muhammed'i takip etmeleri ve bölgede keşif yapmaları için kumandanlarından Cebe ve Sübetay Noyanları görevlendirdi⁷. Bu Noyanların Kafkas seferleri esnasında Türkistan, Horasan, Errân ve Azerbaycan'dan kaçan çok sayıda Türkmen Anadolu'ya sığındı⁸.

Cengiz Han'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Ögedey Han, kumandanlarından Curmagun Noyan'ı görevlendirerek babasının yarım kalan batı seferine devam ettirdi⁹. Curmagun Noyan'dan kaçıp Ön Asya'ya¹⁰ gelenlerin sayısı 150–200 bin civarında olduğu tahmin edilmekte idi. Gelenlerin arasında ilim adamı, zanaat mensubu, esnaf ve sanatkarlar çok sayıda idi¹¹. Curmagun Noyan karargâhını Mугan'a kurmak suretiyle Anadolu, Irak ve Suriye seferlerini buradan idare etti¹². Moğol tahtına geçen Güyük Han ise batı seferleri için Curmagun'un yerine Elcigidey Noyan'ı tayin etti¹³. Elcigidey Noyan zamanında da Türkmenlerin Anadolu'ya olan göçü devam etmişti. Arap coğrafyacı El-Ömeri'nin kaynaklarından Haydar El-Uryan, toplamda 194.200 askerden oluşan bir Türkmen gücünden bahsederken, Cenevizli Balaban, çoğu atlı olmak üzere 583.500 kişilik Türkmen askerî gücünün varlığına işaret etmektedir. El-Ömeri'nin, kayıtlarından Türkmen beyliklerinin (Uluborludan Felekeddin Dünder, Beyşehir'den Eşrefoğulları, Karahisar-ı Devle'den Sahib Fahreddin'in torunları, Kütahya ve havalisinden Germiyan emirleri ve Ali Şir oğulları ile Kastamonu'dan Süleyman

⁶ Abdulkadir Yuvalı, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul Ekim 1985, S. 38, s. 98-101; Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yay., İstanbul 2003, s. 296-301.

⁷ Cüveynî (Alâeddin Âtâ Melik), *Târih-i Cehân Guşâ*, nşr. Mirza Muhammed Kazvinî, I, London 1912, s. 150.

⁸ Faruk Sümer, *Oğuzlar(Türkmenler)*, TDAV yay., İstanbul 1999, s. 177.

⁹ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 3.

¹⁰ Anadolu, İran, Irak, Suriye, Filistin, Arabistan ve Mısır'ı içine alan bölgeye Ön Asya denir.

¹¹ Sümer, *Oğuzlar*, s. 178; Halime Doğru, *16. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara 1991, s. 9.

¹² Yuvalı, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar", s. 99.

¹³ Cüveynî, s. 184.

Paşa), çoğu atlı olmak üzere 250 bin ile 500 bin arasında askeri kuvvete sahip olduğu anlaşılır¹⁴.

A- TÜRKİYE SELÇUKLULARI'NIN MOĞOL HÂKİMİYETİ ALTINA GİRİŞİ

Alâeddin Keykubad döneminde Anadolu sınırlarına yaklaşmış olan Moğol Hanı Ögedey, Selçuklu Sultanı hakkında kendisini memnun eden bilgiler aldıktan sonra Emir Şemseddin Ömer-i Kazvini'yi Anadolu'ya elçi olarak gönderdi. Elçiye: “böyle vasıflarla vasıflanmış ve yetenekle süslenmiş bir padişahi sevgimizden ve dostluğumuzdan mahrum bırakmak yazık olur. Onu uyaralım da padişahlığımızı il (barış halinde) olsun. Ülkesi ve halkı mamur ve müreffeh kalsın! Yönetimimiz sırasında göndereceğimiz Süyürgamişi (ihşan) ve hediyelerle onu sevindirelim”¹⁵ dedi. Elçi içeriği böyle olan mektubu Selçuklu sultanına ilettili. Sultan da elçiye Moğolların “il” tabiriyle neyi kastettiklerini ve eğer onlarla dost olursam ülkeme göz dikerler mi? diye sorular sordu. Elçi ise Sultan'a, kesinlikle ülkesinin işgalinin söz konusu olmadığını, Moğolların çok ülkelerinin olduğunu, hatta oralardan hediye olarak gelen elbiselerin çürümeye terk edildiğini anlattı. Elçi, Moğolların Selçuklulardan tek isteklerinin cihan hâkimiyetlerinin kabul edilmesi olduğunu belirtti. Elçinin sözlerinden memnun kalan Alâeddin, Moğollara “il”¹⁶ olmayı kabul etti¹⁷.

Bu dönemde, Doğu Anadolu'daki siyasî durum şu şekilde özetleyebiliriz: Eyyûbî ve Artuklu melikleri, siyasî duruma göre, sık sık cephe ve metbu değiştiriyordu. Artukoğulları, Selçuklu yönetiminden çıkarak Mısır Eyyûbileri'nin himayesine geçmişlerdi. Bunun üzerine Sultan I. Alâeddin Keykubad'da Kah-ta, Hisn-mansur ve Çemişgezek kalelerini kuşatmaya başladı. Bu durum Selçuklular ile Eyyûbiler arasının gerilmesine neden oldu. Eyyûbiler, Şamdan aldıkları destekle Selçukluları kuşatmadan vazgeçirmeye çalıştılar ancak gönderdikleri kuvvetler yenildi. Alâeddin Keykubad, kuşattığı yerleri bir bir aldı. Eyyûbî topraklarına girmeyerek eskisi gibi tabiiyetinde olmak şartını kabul etti.

¹⁴ Halil Çetin, “İlhanlı Hâkimiyeti Altında Anadolu'da Siyasetin Temel Dinamiği: Göçebe Moğol-Türkmen Çatışması”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012*, p. 1203-1216, Ankara 2012, s. 1206.

¹⁵ İbn Bîbî, *El Evâmirü'l-Alâ'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Name)*, (Haz.: Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, C. I, Ankara 1996, s. 449-451.

¹⁶ Eyalet

¹⁷ İbn Bîbî, *El Evâmirü'l-Alâ'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Name)*, (Haz.: Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, C. I, Ankara 1996, s. 449-451.

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Celâleddin Haremşah'ın bölgede tehlike olduğunu bildiği için Eyyübîler ile dostane ilişkiler kurmaya kararlı idi¹⁸.

Sultan I. Alâeddin Keykubad her ne kadar Moğol elçileri ile görüşmeler yapıyorsa da ülkesinin doğu sınırlarındaki kaleleri güçlendirmek suretiyle tedbiri de elden bırakmıyordu. Moğollar ile Selçuklular arasında tampon bir bölge konumunda olan Harezmsahlar'ın Sultan'ı Celâleddin Harezmsah'a Moğollara karşı gayet temkinli hareket etmesi yönünde tavsiyelerde bulunuyordu. Ancak Celâleddin Harezmsah, Alâeddin Keykubad'ın aksine politika izleyerek Moğolları kendisine karşı kışkırtıyordu ve onlarla çekişmekten hiç beri kalmıyordu. Daha sonra bu çekişmeler savaşa dönüştü. Celâleddin Harezmsah, Moğollar'a karşı Sind Nehri kenarında verdiği ve mağlup olduğu savaştan sonra Hindistan'a sığınmıştı. Sultanın Hindistan'da da üç yıl kalıp dönüşünden sonra Moğollar ile ilk karşılaşması, Cengiz Han'ın öldüğü 1227 yılında oldu. Celâleddin Harezmsah, İsmâîlîlere ait olan Alamut ve Kumis havalisinde yağmalar yaptıktan sonra, Damegan civarında Moğollarla karşılaştı. Yapılan savaşta tekrar yenilgiye uğrayan Sultan, Rey bölgesine gitti. Moğollar, Harezmsahlar üzerine olan baskılarını daha da artırdılar. Moğollar, Harezmsahlar Devletini ortadan kaldırmaya kararlı idiler. Ancak yapmış oldukları mücadelelerde galip olmalarına rağmen zaiyata uğradıkları için sonuçlardan istedikleri kadar faydalanamadılar. Neticede İran'ı terk etmek zorunda kaldılar. Harezmliler onları Ceyhun nehrine kadar takip ettiler¹⁹.

İsfahan bozgunundan sonra faaliyetlerini Anadolu'ya yoğunlaştıran Harezmsah Sultanı ile Selçukluların arası açıldı. Yassı Çemen Savaşı'nda Celâleddin Harezmsah, Alâeddin Keykubad'a yenildi (1230). Eyyübî hükümdarı El-Melikü'l-Eşref, daha önce kaybetmiş olduğu Ahlat'ı Harezmsahlar'dan geri aldı ise de bir süre sonra buraları terk ederek Suriye'nin kuzeyine çekildi. Durumdan istifade etmek isteyen başıboş Harezmsah kuvvetleri yol kesicilik faaliyetlerinde bulunurken, Moğol askerleri de sık sık baskınlar yaparak halkı tutsak ediyordu. Bölgedeki karışıklığı gidermek isteyen Alâeddin Keykubad Kemâleddin Kâmyar kumandasında bir orduyu buraya göndererek Ahlat ve Ermeni diyarının tamamını hâkimiyeti altına aldı²⁰. Durumdan hoş-

¹⁸ Aydın Taneri, *Harezmsahlar*, TDV Yay., Ankara 1993, s. 74-75.

¹⁹ Aydın Taneri, *Harezmsahlar*, TDV Yay., Ankara 1993, s. 86-87; Muammer Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010, s. 88-89, 100.

²⁰ İbni Bibi, *Muhtasar Selçuknâmesinden Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, (Trc. M. Nuri Gençosman), Ankara 1941, s. 168-169; Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, (Yay. Haz. Selcan Koca, İsa Sarı), Ankara 2011, s. 345-377.

nut olmayan Eyyûbiler, bölgeye tekrar hâkim olmak isteseler de başarılı olamadılar²¹.

Alâeddin Keykubad, Eyyûbilerle arası açık olmuş olsa da yaklaşan Moğol tehlikesinden dolayı tekrar eski dostluğun kazanılması gerektiğine inanıyordu. Selçuklu Sultanı Eyyübilere bir elçi göndererek aralarında geçen tatsızlıkları unutmak ve dostluk kurmak istediğini bildirdi. Alâeddin Keykubad, El-Melikü'l-Adil Seyfeddin'in kızı ile evlenerek bu dostluğu daha da pekiştirmek istiyordu. Eyyûbiler'in bu teklife sıcak bakmaları sonucu izdivaç ve dostluk gerçekleşse de²² bu barış ortamı fazla uzun sürmedi. Alâeddin Keykubad, Melikü'l-Adil'in vefatıyla ortaya çıkan taht kavgalarından yararlanmak isteyip Güneydoğu Anadolu'da faaliyetlere başlayınca iki devletin arası tekrar açıldı. Ancak Alâeddin Keykubad'ın vefatıyla başa geçen II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Moğol tehlikesinden dolayı Eyyûbilerle olan düşmanlıklara son vermek istedi. Daha önceden bozulan dostluk ilişkileri yeniden kuruldu²³. I. Alaaddin Keykubad'ın hem Moğollarla hem de Türkmenlerle çatışmadan komşularıyla iyi geçinip bu badireli durumları atlattığı, onun devlet yönetimindeki başarısının bir göstergesidir²⁴. Onun ölümünün üzerinden on yıl bile geçmeden Anadolu'da her şey tersine döndü. Doğuda önlerine çıkan her şeyi silip süpüren Moğol istilası Anadolu kapılarına dayanmıştı.

1-Kösedağ Savaşı Sonrasında Anadolu'da Moğollar

Anadolu'ya göç eden Oğuz ve Türkmenler arasında şeyh ve dervişler de vardı. Bunlardan bazısının Müslümanlığı yüzeysel olup daha çok eski Türk inançlarına bağlıydılar. Özellikle Moğol istilalarından sonra Cengiz orduları önünden kaçan Yesevî babaları Anadolu'ya sığınmışlardı. Mâverâünnehr'den, Harezm ve Horasan'dan, Azerbaycan'dan gelen bu dervişler yeni vatanları olan Anadolu'da tarikatlarını yaymaya devam ettiler²⁵. Amasya civarlarında yaşayan şeyh Baba İlyas ile Malatya'nın Samsat yöresinde yaşayan müridi Baba İshak da bunlardandı. Söz ve yaşantılarıyla Türkmenler arasında kendilerine karşı bir saygı bağı oluşturmuşlardı. Baba İlyas-ı Horasanî, II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve devlet

²¹ Aydın Taneri, *Harezmşahlar*, TDV Yay., Ankara 1993, s. 87-88.

²² İbn Bîbî, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 115-118.

²³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 405-406.

²⁴ Çetin, "Göçebe Moğol-Türkmen Çatışması", s. 1205.

²⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, Dergâh yayınları, İstanbul 1996, s.71; Aynı yazar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, TTK Yay., Ankara 2010, s.15.

erkânının ahlâkî, dini ve örfî kurallara aykırı yaşadığını bahane ederek Türkmenleri ayaklandırdı. Baba İlyas-ı Horasanî, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e karşı iktidarı ele geçirmek maksadıyla hazırladığı ayaklanmanın fiilî idaresini halifesi Baba İshak'a havale etti. Ayaklanmanın ilk zamanlarında başarı kazanarak Adıyaman ve Maraş'tan sonra Amasya ve Tokat'a kadar ilerleyip Güneydoğu ve Orta Anadolu'ya kadar yayılan Babaîler, Amasya'da ilk yenilgiye uğradılar. Amasya Kalesi'ne sığınmış olan Baba İlyas-ı Horasanî burada Mübârizüddin Armağanşah kuvvetleri tarafından kısırılıp yakalandı ve idam edildi. Buraya gelen fakat şeyhini kurtarmaya muvaffak olmayan Baba İshak yönetimindeki diğer grup Konya üzerine yürüdü. Ancak Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasına geldikleri sırada Babaîler, paralı Frank askerlerinin de bulunduğu Selçuklu ordusu tarafından ikinci defa ağır bir yenilgiye uğrattıldılar ve Baba İshak öldürüldü. Böylece isyan zorlukla da olsa bastırılmış oldu (1240). Bu isyan devletin otoritesini ve gücünü daha da zayıflatmış gibi maddî ve manevî olarak ne kadar zayıf bir durumda olduğunu ortaya çıkardı²⁶. Selçuklulardan çekinen Moğollar, Babaîler isyanını yakinen takip etti ve Selçuklunun bir isyanı dahi bastıracak gücünün olmadığını gördüler. Selçuklu devletinin zafiyetini gören Moğolları, Fransız tarihçisi Beauvais şöyle anlatmaktadır; "*Baba İshak'ın az kuvvetlerle Türklere karşı zafer kazandığını görünce, cesaretleri arttı ve Türkleri zayıf görerek, ertesi yıl bütün Türkiye'yi istilaya giriştiler*"²⁷.

Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin'in devlet işleri ile fazlaca ilgilenmediğini bilen Moğollar, Sultan'ın onlara tâbi olduğunu bildirdiği elçinin dönüşünü dahi beklemeden saldırıya geçtiler. İran'ın Genel Valisi Curmagun Noyan, Gürcistan'a girdikten sonra Arpa Çayı boyuna gelerek, Sürmelü, Ani ve Kars şehirlerini işgal etti²⁸. Yaklaşık iki üç sene sonra da Moğol valilerinden Baycu Noyan, Kars topraklarını geçip Erzurum'a girdi ve buraları tahrip etti (1242). Baycu Noyan, Erzurum'dan Mugan'a geri dönse de ertesi sene tekrar bölgeye gelince II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğol ordusunu Sivas-Erzincan arasındaki Zara Kösedâğı mevkiinde karşıladı (1243). Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve komutanlar, öncü birliklerin Moğollara yenilmesi üzerine savaşın kaybedileceğini

²⁶ İbn Bîbî, *El Evâmîrü'l-Alâ'îye*, C. II, s. 52-53; Gregory Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu, C. II., Ankara 1950, s. 540; F. Babinger-F. Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, (Çev. Ragıp Hulusi), İstanbul 1996, s. 49-52; Sümer, *Oğuzlar*, s. 178; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İlyas", *İA*, C. 4, TDV Yay., s. 368.

²⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 429.

²⁸ M. Fahreddin Kırzaoğlu, *Kars Tarihi I*, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, s. 437.

düşünerek harp etmeden alanı terk ettiler. Moğollar bile, Selçukluların taktik gereği geri çekildiğini zannederek uzun süre Selçuklu çadırlarına giremediler. Köseadağ hezimetinden sonra Moğollar süratle Anadolu içlerine doğru yayılmaya başladılar. Büyük kentleri yağma ve talan eden Moğol ordusu, Batı yönüne doğru yeni bir göç dalgası oluşturdu. Erzincan ve Sivas'ı zapt eden Moğollar Kayseri'ye yöneldiler. Kayseri'yi Ahilerin direnişinden dolayı önce alamadılar, ancak daha sonra Ermeni dönmesi bir kale muhafızının içeriden gizlice kapıları açması sonucu alabildiler. Moğollar girdikleri şehirleri yağmalayıp tahrip ettiler. Ahiler başta olmak üzere halkı öldürerek büyük katliamlar yaptılar²⁹. Laszlo Rasonyi, Moğollar'ın tahribatı hakkında şu kısa değerlendirmeyi yapar; *...o (Moğol tahribatı) manevi değerleri saklayan kitleleri imha etti. Şehirleri, medeniyet ocaklarını yaktı. İslam dünyasında Orta-Asya'nın tekrar önem kazanması bir hayli zaman aldı*³⁰. Moğol tarihçisi Cüveyni de Türk illerinden Buhara ve Semerkand'da ki Moğol tahribatı ve katliamını şöyle anlatır; *"kıyamete kadar bunların nesilleri çoğalsa dahi, eski nüfuslarının onda birine çıkamayacaklardır"*³¹. Moğolların ilerleyişi Bizans kaynaklarında ise şöyle anlatılır; *Doğu'dan Moğollar önünden kaçan pek çok insan her şeyini kaybetmiş bir şekilde Battya Bizans sınırına doğru yığılıyordu. Uçlarda başlayan Türkmen hareketleri de devletin zaafa uğramasına ve ülkenin tahribatına yol açıyordu*³².

Moğolların 1243 yılında Zara yakınlarında (Köseadağ'da) Selçuklu ordusunu bozguna uğratmasından sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev her yıl vergi vermek suretiyle Baycu Noyan ile bir anlaşma yaptı³³. Bu anlaşma ile Anadolu fiilî olarak Moğolların hâkimiyetine girdi. Mu'ineddin Pervâne'nin ölümüne kadar geçen sürede (1243-1277) Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol/İlhanlılara tâbi olarak hayatını sürdürdü. Moğollar, Selçuklu hanedanından istediklerini tahta getiriyordu. Selçuklu sultanları âdeta onların memuru gibi hareket ediyordu.

²⁹ İbn Bîbî, *El Evâmirü'l-Alâ'îye*, C. II, s. 73-75; Muammer Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Bilge

Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010, s. 104-106; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 433-440.

³⁰ Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1993, s. 181; Moğolların şehirlerdeki mimari eserleri tahribatı hakkında bkz; (Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977, s. 415-429).

³¹ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1969, s. 403.

³² İlhan Erdem, "İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", *Tarih Araştırmaları Dergisi* (AÜDTCF) C. XXIV S. 38, Ankara 2005, s. 5.

³³ Erdem, "İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu", s. 5.

Ülkede dirlik ve düzen kalmadı. Selçuklular, Moğol tabiiyetinde her ne kadar siyasi ve içtimai buhran yaşasa da önceden kazandıkları ekonomik imkânlar sayesinde medenî olarak gelişmelerini sürdürdüler. Bu tarihlerde ülkenin değişik yerlerinde yapılan cami, medrese, şifahane gibi eserler bunun en somut delili idi³⁴.

Selçuklularda (1243-1256) tarihleri arasındaki döneme “*Tâbilik Zamanı*” denilirken, 1256’da İlhanlıların Anadolu’ya gelişinden 1277 Pervâne’nin ölümüne kadar geçen döneme “*İşgal Zamanı*” adı verilmişti³⁵. Yaklaşık olarak yirmi seneyi kapsayan bu dönemde Anadolu’nun büyük bir bölümü Moğol/İlhanlı işgali altına girmişti. Ülkenin ekonomik hayatı günden güne kötüleşmişti. Gittikçe azalan devlet gelirlerinin büyük kısmı ya Moğol askerlerinin masraflarına harcanıyor ya da İlhanlı hazinesine vergi³⁶ olarak gidiyordu. İlhanlıların Anadolu’ya hâkim oluşlarından Selçukluların yıkılışına kadar geçen döneme de “*Son Zaman*” veya “*Gölge Sultanlık*” adı verilmişti³⁷. “*Gölge Sultanlık*” dediğimiz dönemde Selçuklu hanedanı devletin başında her ne kadar mevcut ise de yönetim yani tayin, terfi, azil, para ve tahsilât işleri her zaman İlhanlıların elinde idi³⁸. Şimdi çalışmamızda “*İşgal Zamanı*” ile “*Son Zaman*” olarak adlandırılan dönemlerde İlhanlıların Anadolu’da özellikle Karamanlı ve diğer Türkmen beyleriyle olan münasebetlerine değinelim.

Diğer Türkmen beylerine göre biraz daha iç bölgede yer alan Karamanlılar, Selçuklu ve İlhanlılarla mücadeleye ederken batıdaki Türkmenler (Sahipata ve Germiyan gibi) Afyon ve Kütahya civarlarında zafer üstüne zafer kazanmaktaydı. Örneğin, Bozcaada Türklerin eline geçtiği gibi, Rodos, Sakız, Sisam adaları da onlar tarafından tehdit ediliyordu. Hatta Ege denizinin güneyindeki adalar Türklere vergi dahi veriyorlardı³⁹. Eğer Karamanlılar belirtilen devletler ile mücadeleye girmemiş olsaydı, belki de Osmanlılar günümüzde bilinen o muhteşem devletini kuramayacaktı.

³⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 642.

³⁵ Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 75; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972, s. 105-106.

³⁶ Moğollar vergi sistemini değiştirdiler. Halktan “kılan”, hayvanlardan, yani göçebelerden “kupçur”, kentlilerden ve tüccarlardan “bac” ve “tamga” alıyorlardı. Anadolu’da tek para sistemini hayata geçirerek ekonomik düzen kurmaya çalışmışlardı. (V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev. Azer Yaran), Onur Yayınları, Ankara 1988, s. 74.)

³⁷ Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 75.

³⁸ Ahmet Refik, “Osmanoğulları”, s. 7.

³⁹ Ahmet Refik, “Osmanoğulları”, s. 8.

II-HÜLAGU HAN DÖNEMİ (1256-1265)

Kösedağ Savaşı'ndan sonra Moğollar Önyasya'da (İran, Irak, Suriye ve Anadolu) istedikleri düzeni bir türlü kuramamışlardı. Mengü Kaan, İran ve bütün batı bölgelerinin idaresini kardeşi Hülâgû'ya verdi. Kardeşi Hülâgû'yu 1253 yılında geniş yetkilerle ve İlhan unvanı ile donatarak bu bölgeye gönderdi. Bu durum aynı zamanda Moğol İmparatorluğu'nun Yakın Doğu şubesi olan İlhanlı Devleti'nin de kuruluşu demektir. Tebriz merkezli olarak 1256 yılında İran topraklarında kurulan devlet, Hülâgû'nun taşıdığı "ilhan" unvanına nispeten İlhanlılar adını almıştı⁴⁰. Yakın-Doğu'daki siyasi güçleri etkileyerek bölgedeki dengeleri tamamen değiştirdi. Hülâgû'nun amacı İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'yu ele geçirerek bu bölgeleri Moğol Büyük Hanı Mengü'ye tâbi olarak idare etmektir. Mengü, Moğol ordusunun yüzde yirmisinden oluşan bir askeri kuvveti Hülâgû'nun emrine verdi. Cüveynî, bu ordunun sayısını 280 bin olarak bildirmektedir⁴¹. Hülâgû'nun emrindeki ordu mensuplarının Curmagun ile beraber gelenler gibi yerleşmek üzere geldikleri düşünülürse, gelen insan sayısı bir milyonu geçtiği düşünülebilir⁴². Karakurum'dan Önyasya'ya doğru yola çıkan Hülâgû'nun planı, birçok hükümdarın (Sultan Melikşah ve Harezmi Alâeddin Tekiş gibi) alamadığı Alamut Kalesi'ni almak ve akabinde Abbasî Devleti'ni yıkmaktır. Hülâgû, bölgedeki hükümdarları kendisine tâbi olmaya davet etti. Alamut Kalesi'nin fethinden sonra Bağdat'ı ele geçirip Abbasîleri ortadan kaldırdıktan sonra Irak, Azerbaycan ve Suriye'yi aldı (1258). Türkiye Selçuklu sultanları II. İzzeddin ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan da diğer hükümdarlar gibi çağrıya uyarak Hülâgû'ya boyun eğdiler⁴³. İlhanlılar Hülâgû döneminde daha çok kendilerine boyun eğmeyen Memlûk, Altunorda, Abbasi ve Batinîler ile meşgul olduklarından dolayı Anadolu'da istedikleri kadar etkin olmasalar da bölgeyi kendi haline de bırakmadılar.

Hülâgû döneminde Türkiye Selçukluları, fiilen Moğol/İlhanlı idaresine girdikten sonra onlara karşı bir savunma cephesi oluşturamadıkları gibi devletin

⁴⁰ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, s. 107-108; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar" *TDVİA.*, C. 22,

İstanbul 2000, s. 102.

⁴¹ Cüveynî, s. 184; Yuvalı, "İlhanlılar", s. 103.

⁴² Yuvalı, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar", s. 100.

⁴³ Nadir Devlet, "İlhanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, IX, İstanbul 1987, s. 63; Yuvalı, "İlhanlılar", s. 102-103; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, s.109-110.

içinde asilik eden Türkmenlere karşı koyacak bir kuvvete de sahip değillerdi. Selçuklu sultanları artık Moğol/İlhanlılarla başa çıkabilecek güçte değildi. Türkmenler, hem Selçuklulara hem de Moğollara baş kaldırıyordu. İlhanlı hükümdarı Hülâgû, Anadolu'daki Moğol kumandanlarına, asilik yapan Türkmenleri cezalandırması emrini verdi. Moğollar, özellikle Sivas ve Kayseri bölgesindeki Türkmenlere ve Ağaçerilere ağır bir darbe indirdi. Bu bas-kılara dayanamayan Türkmenlerin birçoğu güneye doğru inerek Memlûklulara sığındı⁴⁴.

Anadolu'ya genel vali olarak atanan Muineddin Pervâne döneminde İlhanlılar genellikle durumdan memnundu. Zira ne isterlerse yerine getiriliyordu. Anadolu'dan alacakları haraç ve vergileri Pervâne sayesinde kolaylıkla tahsil ediliyordu. Ülkede despotik bir sistem kurmuş olan Pervâne Muineddin Süleyman da gidişattan memnundu. Ancak Türkmenler onun başını ağrıtıyordu. Karamanlılar ve uçlardaki Türkmenler, devletin Selçuklu ve İlhanlı emirleri tarafından soyulmasına, kendilerine kötü muamele edilmesine karşı çıkıyorlardı⁴⁵. İlhanlıların bu uygulamalarına karşı Anadolu'da direniş gösterenler, Sinop-Antalya çizgisinin batısında kalan beylikler idi. Bunlardan Moğollara karşı ilk olarak Denizli yöresinde oturan Türkmenler başlarında Mehmet Bey olduğu halde isyan ettiler ise de, başarılı olamadılar ve Moğollar ile anlaşmak zorunda kaldılar⁴⁶. İlhanlılardan kaçan çok sayıda Türkmen, Anadolu'da Kamereddin-ili⁴⁷ olarak bilinen bölgeye sığınmıştı. Karamanlılar da bu bölgeye ve güney sahiline yerleşen Türk boylarındandı. Moğollardan kaçıp Anadolu'ya, özellikle de uç bölgelere sığınan Türkmenler, onlara karşı

⁴⁴ Sümer, *Oğuzlar*, s. 180; Bu olay *Baybars Tarihi*'nde şöyle anlatılmaktadır; “*Türkmenlerden dahi al-Melik az-Zâhir'in hükümdarlığı esnasında kendisine kırkbin evden ziyade kimseler gelmiş ve bunlar kabul ve ikrama mazhar olmuş ve Gazze'den itibaren Antakya ve Sis hududuna kadar bütün sahillere yerleştirilmiş ve kendilerine çoğu frenklerden alınmış olan beldeler ikta edilmişdi*” (*Baybars Tarihi Al-Melik-Al-Zahi (Baybars)Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, (Çev. Şerefüddin Yaltkaya), TTK yay., Ankara 2000, s. 155.)

⁴⁵ İlhan Erdem, *Türkiye Selçuklu-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Ankara 1995, (Basılmamış Doktora Tezi), s. 306-310; İlhan Erdem, “Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler Ve Yakın-Doğu'ya Etkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı 31, 2001, s. 35-48.

⁴⁶ Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, Erciye Üniversitesi Yay., Kayseri 1994, s. 112.

⁴⁷ Alaaddin Keykubad tarafından Emîr Kamereddin'e 1225 yılında verilen Ermenek ve Mut tarafları daha sonra onun adıyla anılmaya başlamıştı. (İbn Battuta, *Seyahatname-i İbn Battuta*, (Çev. Mehmed Şerif), İstanbul 1333-35, s. 312)

olan düşmanlıklarını güçleri nispetinde her fırsatta gösteriyorlardı⁴⁸. Kendisini Türkiye Selçuklularının varisi olarak gören Karamanoğulları ve diğer Türkmenler Moğol kökenli İlhanlılara ve onlara taraftar olan Selçuklulara karşı fırsatını buldukça isyan ediyordu. Moğollara ve onlara tabi olan Selçuklu Sultanlarına karşı Denizli Türkmenlerinden sonra ikinci olarak isyan edenler Ermenek taraflarındaki Karamanlı Türkmenler'i idi⁴⁹. İlhanlılar ise Selçuklu kuvvetlerinin de yardımıyla isyan eden bu Türkmenlere karşı mücadele ediyordu. Selçuklu kaynaklarında Karamanoğulları'nın tarih sahnesine çıkışı Moğol/İlhanlılara karşı verdikleri mücadelelerle anlatılır. Baycu Noyan, ikinci Anadolu seferinde Sultan Hanı muharebesi ile II. İzzeddin Keykavus'u Selçuklu tahtından uzaklaştırarak yerine IV. Kılıç Arslan'ı getirdi. Bu değişimle Anadolu'da Moğol/İlhanlı hâkimiyetinin artması, Türkmenlerin onlara karşı olan düşmanlığını had safhaya getirdi. Batı Türkmenleri gibi Kerimüddin Karaman'a tâbi güney Türkmenleri de -Ermenilere karşı mücadele verirken yön değiştirerek- Moğol/İlhanlılara ve yandaşı olan IV. Kılıç Arslan'a karşı mücadeleye giriştiler. Bu düşmanlığı dostluğa çevirmek isteyen Muîneddin Pervâne, Kamereddin-ili'ni iktâ olarak Karaman Bey'e vererek onun beyliğini tanıdığını bildirdi. Hatta Karaman Bey'in kardeşi Bunsuz'u da Emîr-i candar unvanıyla emirlik makamına getirdi⁵⁰. Bu şekilde Karamanoğulları Selçuklular tarafından resmen tanınmış oldu. Karamanlılar ile barış ortamını sağlayan Selçuklular, İlhanlılar ile birlikte Denizli bölgesinde Mehmet Bey üzerine yöneldi. Ancak bu seferden sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünen Karamanlılar, fırsatı değerlendirerek 20 bin zırhlı süvari ile Konya'ya doğru yürüdüler. Durumdan haberdar olan Muîneddin Pervâne, Selçuklu ordusunu toplayarak Gâvele kalesi civarına geldi. Burada Karamanlılarla şiddetli bir savaş yaptı ve onları yenilgiye uğrattı⁵¹. Çok da başarılı olmayan bu hareket Pervâne Muîneddin Süleyman

⁴⁸ Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nüma*, (Haz. Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen), Ankara 1949, C. I, s. 42; Köprülüzade Mehmed Fuad, "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1925, C.II, s. 193, dipnot:1.

⁴⁹ Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, s. 113.

⁵⁰ İbn Bîbî, *El Evâmirü'l-Alâ'iy*, C. II, s. 202; İbn Bîbî Bunsuz'u Karamanın kardeşi olarak ifade etmektedir. Aksarayî ise Uç Emirlerini sayarken, Karaman Bey ve Bunsuz'un yanında bir de Zeynü'l-Hac isminde birisinden bahsetmektedir. Bu kişi Nure Sûfi'nin diğer oğlu olabilir. (Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 54-55)

⁵¹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, s. 53; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 519-520.

idaresindeki Selçuklu-İlhanlı kuvvetleri tarafından bastırıldı⁵². Karaman Bey'in esir alınan küçük oğulları Gâvele kalesine önce hapsedildi, daha sonra salıverildi. Muineddin Pervâne, Selçukluya asilik eden Karamanoğulları'nı düzene sokmak için onların askerlerinden bir kısmını (kalabalık halinde) Ermenistan'a gönderdi⁵³. Karaman beyi Bunsuz, Selçuklulara olan bağlılığını tekrar bildirmek için Sultan IV. Kılıç Arslan'ın huzuruna çıktı, ancak Sultan onu emir-i candar'a tutuklattı. Zeynü'l Hac ve Bunsuz gibi esir alınan Karaman beyleri Konya sokaklarında gezdirilerek halkın hakaretlerine maruz bırakıldılar. Bu beyler daha sonra iç kalenin kapısına asılarak sarayın burcundan üzerlerine ok atıldı. Karamanoğulları; İlhanlılar bir yanda Selçuklu iktidarını tehdit etmekte oldukları için bu şekilde muamele görmüşlerdir. Selçukluların Karaman beylerine yaptığı işkence ve cezalar, bir fermanla ülkenin bütün vilâyetlerine de duyuruldu⁵⁴. İlhanlılar, her ne kadar şehir ve köylerdeki Türkmenler üzerinde etkili olsalar da, coğrafi konum itibarıyla sarp yerlerde bulunan Türkmenlere karşı istedikleri başarıyı elde edemediler⁵⁵. Karamanlılar mücadelelerinde çoğunlukla başarısız olsalar da yılmadan faaliyetlerine devam ettiler.

Hülâgû öldüğünde Devleti'nin sınırları Amuderya'dan Fırat'a ve Kafkasya'dan Belûcistan'a kadar uzanıyordu. Türkiye Selçuklu sultanlığı ve Kilikya Ermeni Krallığı da İlhanlılara tabii devletlerdendi⁵⁶.

III-ABAKA HAN DÖNEMİ (1265-1282)

Hülâgû'dan sonra İlhanlı tahtına büyük oğlu Abaka geçti. O da babası gibi Budist olmasına rağmen siyasî amaçlarla Hıristiyanlara yaklaştı. Avrupa ülkeleriyle münasebetlerini geliştirirken, mücadelesini doğuda Çağatay, batıda Altunorda ve Memlûk devletleriyle sürdürdü⁵⁷. Moğol valisi Baycu Noyan, Köseadağ mağlubiyetinden sonra Anadolu'ya her gelişinde birçok bölgeyi yağmalıyor ve halkı katliyordu. Artan Moğol baskıları karşısında rahat-

⁵² Erdem, agt., s. 306-310; Reşidüddin, *Camî'ü't-Tevârih*. II. s. 734-735,

⁵³ İbn Bîbî, *El Evâmîrü'l-Alâ'îye*, C. II, s. 203.

⁵⁴ A.g.e., s. 203.

⁵⁵ Sümer, *Oğuzlar*, s. 180.

⁵⁶ Yuvalı, "İlhanlılar", C. 22, s. 103.

⁵⁷ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, TTK yay., Ankara 2011, s. 47; Yuvalı, "İlhanlılar", C. 22, s. 103.

lamak isteyen Selçuklu Sultanı IV. Kılıç Aslan, kızını⁵⁸ Abaka'nın oğlu Ar-gun ile evlendirmişti. Ancak İlhanlı hanı Müslüman olmadığı için İslâmi kurallara göre caiz olmayan bu izdivaç Anadolu Türkmenleri tarafından benimsenmedi⁵⁹. Sultan IV. Kılıç Aslan bu izdivaç sayesinde İlhanlılarla akrabalık kurarak onlardan gelen baskıları azaltmak istiyordu.

Anadolu'da Türkler değilse de Hıristiyan ahali birçok imtiyazlar kazandığı için İlhanlı hâkimiyetinden memnundu. Hatta Hıristiyanlar Müslüman ahalinin Moğol zulmüne karşı Memlûk Sultanı Baybars'tan yardım istemesinden rahatsız olmuşlardı. Söz konusu yardım talebinden dolayı Müslümanlar ile Hıristiyan ahali arasındaki gerginlik daha da artmıştı. Hıristiyanların Erzincan Metropoliti Merhasyâ İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ı Türkler aleyhine kışkırtmıştı. Selçuklu idaresini elinde tutan Pervâne Muineddin ile metropolit arasında çekişmeler yüzünden gerginlikler yaşanmıştı. Metropolit Merhasyâ daha da ileri giderek dostluk kurduğu Abaka'ya Erzincan'ın kendisine verilmesi karşılığında 500 süvârî asker besleyeceğini teklif etmişti. Amacı Erzincan'ı Selçuklu idaresinden koparmaktı. Selçuklu yönetimini elinde tutan Muineddin Pervâne ise Metropolit Merhasyâ'nın, çiftçileri dinî kıyafete sokarak vergiden düşürdüğünü, cizye ve haraçtan mahrum kalan hazinenin büyük bir zarara uğradığını söyleyerek onun hilelerini deşifre etmişti. Gelişmelerden rahatsız olan Pervâne, Sultan Baybars'ın Anadolu'ya geleceğini düşünerek, Metropolit Merhasyâ'nın öldürülmesini emretti. Ona göre Baybars'ın Anadolu'ya gelmesiyle Müslüman ve Hıristiyan tebâ arasındaki çekişmeler sona erip eski ahengini tekrar kazanacaktı⁶⁰.

İlhanlı hükümdarı Abaka, Suriye'de tehlikeli olan durumu askeri saldırı ile önlemeye çalıştı. Ancak Rahba'da yenilerek geri çekildi. Abaka'nın emri üzerine İlhanlılar'ın Anadolu kumandanı onbeş bin kişilik bir ordu ile Pervâne ile birlikte Suriye'ye gönderdi. Baycu'nun oğlu Amal ise 1500 Moğol askeri ile Amik-Antalya bölgesindeki Türkmenleri yağmaladı. Baybars'ın öncü kuvvetleri ise bu Moğolları takip ederek Harran şehrini ele geçirecek buradaki Moğolları katletti⁶¹.

⁵⁸ Münecimbaşı "İlhanın oğlu Sultanın kızkardaşı Selçuk Hatunla evlendi" der. (Ahmed bin Lütfullah Münecimbaşı, *Münecimbaşıya göre: Anadolu Selçuklileri*, Çev. Hasan Fehmi Turgal, Türkiye Yayınları, İstanbul 1935, s. 77).

⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, İstanbul 1941, s. 66.

⁶⁰ *Baybars Tarihi*, s. 58; İbn Bîbî, *El Evâmîrü'l-Alâ'îye* C. II, s. 64, 68, 72-73, 144; Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Turan Neşriyat yurdu, I-II, İstanbul 1969, s. 494-495.

⁶¹ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, s. 112-113.

A-BAYBARS'IN ANADOLU'YA GELİŞİ VE SONRASINDA YAŞANANLAR

Selçuklu idaresini elinde bulunduran Muineddin Pervâne, İlhanlı hükümdarı Abaka'nın kardeşi Acay Noyan ve ordu kumandanı Samagar Noyan'ın baskılarından rahatsızdı. Acay'ın talep ve tehditlerinden kurtulmak için Abaka'ya şikâyetinde bulundu. Fakat istediği desteği bulamayınca İlhanlı hükümdarına olan güvenini yitirdi. Anadolu halkının da kurtarıcı olarak gördüğü Memlûk Sultanı Baybars'a bir elçi göndererek -Selçuklu hükümdarlığına dokunmaması şartıyla- ondan yardım talep etti⁶². Baybars, hazırlıklarını tamamlayarak Anadolu'ya yönelmek üzere iken Muineddin Pervâne seferin bir yıl daha ertelenmesini istedi. Bu arada Abaka Han, Toku Noyan'ı Anadolu'ya kumandan olarak atadı ve Selçuklu devlet erkânının ondan izin almadan hiçbir icraatta bulunmaması gerektiğini söyledi. Durumdan rahatsız olan Muineddin Pervâne, Sultan Baybars'ı hemen Anadolu'ya davet etti. Fakat Baybars seferin ancak yıl sonunda olabileceğini bildirdi. Beylerbeyi Hatiroğlu Şerâfeddin Mesud, baskılara daha fazla dayanamayarak Moğollara karşı ayaklandı (1276). Çıkan isyan üzerine Anadolu'ya gelen 30 bin kadar İlhanlı askeri Selçuklu kuvvetleri ile birleşerek ayaklanmayı bastırdı. İsyanın lideri Hatiroğlu Şerâfeddin ile emirleri öldürüldü⁶³.

Anadolu'daki gelişmeleri yakinen takip eden Memlûk Sultanı Baybars, ülkelere kaçarak yanına gelen devlet adamlarının teşviki ve Muineddin Pervâne gibi üst düzey Selçuklu emirlerinin yardım talepleri üzerine, hazırlıklarını tamamlayarak Anadolu'ya yöneldi. Sultan Baybars'ın Elbistan yakınlarına geldiğini haber alan İlhanlı Noyanlarından Toku ve Tudavan, Selçuklu kuvvetleri ile birlikte hızla oraya gitti. Elbistan'a gelen İlhanlı ordusunda Selçuklu, Ermeni⁶⁴

⁶² Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 2. Baskı, (Çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 255-269; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 36; Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, s. 139-143; İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, (Yay. Haz. Recep Toparlı), Sivas 1998, s. 153, Ümerâdan bir kısmı Baybars'a ricada bulunduğu gibi Moğolların eziyetlerinden bıkan Muineddin Pervâne de oğlu Alaaddin Ali'yi gönderip Baybars'ı Anadolu'ya çağırmişti. Kendisinde ona katılmaya karar vermişti; (Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, (Çev. Devrim Evci), Ankara 1997, s. 17).

⁶³ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, s. 82-83; *Baypars Tarihi*, s. 76-79; Abû'l-Farac, Gregory, (BarHebraeus), *Abûl-Farac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Dorul), C. II. TTK, Ankara 1950, s. 598; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 262, 281.

⁶⁴ Başkumandan Simbat ise eserinde Ermenilerin Müslümanlara karşı savaş etmeyi göze almadığını belirtmektedir. (*Başkumandan Simbat vekayinâmesi*, (Çev: Hrant D. Andreaşyan), Türk Tarih Kurumu Tercüme Kısım, İstanbul 1946, s. 90)

ve Gürcü askerleri bulunmakta idi. Akçaderbent yakınlarında Sultan Baybars'ın öncü kuvvetlerine yenilen İlhanlı ordusu, Elbistan ovasında ana kuvvetleriyle büyük bir hezimete uğradı (1277)⁶⁵. İlhanlı ordusundaki Selçuklu kuvvetlerinin büyük bir kısmı Memlûklulara karşı istekle savaşmadığı gibi bir bölümü de emirleriyle birlikte karşı tarafa geçti. İlhanlıları yendikten sonra Kayseri'ye doğru ilerleyen Sultan Baybars'ı halk ve Türkmenler sevinçle karşıladı. Türkmenlerden Karamanoğlu Şemseddin Mehmed Bey, kardeşi Ali Bey'i Kayseri'ye yollayarak Sultan Baybars'a itaatini bildirdi. Memlûk sultanı Baybars da, Ermenek ve Larende'den Akdeniz sahillerine kadar olan bölgenin idaresini Karamanoğulları'na⁶⁶ bırakarak onlara beylik menşuru ve sancak verdi. Sultan Baybars'ı Anadolu'ya davet eden Muineddin Pervâne, Abaka Han'ın korkusundan Baybars'ın yanına dahi gelemeyerek tutarsız tavırlar sergiledi. Selçuklu Sultanı ve vezirlerle birlikte Tokat'a kaçtı. Böyle bir tavırla karşılaşacağını hiç düşünmeyen Baybars'ı, Anadolu'ya davet edenler değil, çaresiz halk ve Türkmenler destekledi. Beklemediği bir durumla karşılaşan ve istediği desteği bulamayan Sultan Baybars'ın bir süre sonra kumanyası azaldı. Memlûk sultanının ordusu yiyecek ve içecek sıkıntısı çekmeye başlayınca geriye çekilme kararı aldı ve Anadolu'dan ayrılarak memleketine döndü⁶⁷. Memlûk Sultanı

⁶⁵ Bu savaşta 6667 Moğol askeri telef oldu. (İlhan Erdem, agt., s. 245); *Baypars Tarihi*, s. 85; Bertold Spuler, *İran Moğolları, Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220 – 1350*, (Çev. Cemal Köprülü), TTK yay., Ankara 2011, s. 85; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 281; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, s. 92-117,191; Müneccimbaşı, *Anadolu Selçukluları*, s. 78-79; Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s. 56; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK yay., Ankara 2006, s. 159-160; Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s. 159; İbn Bibî, *El Evâmirü'l-Alâ'îye*, C. II, s. 650-683; İlhan Erdem, "Olcayto Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılarda Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 31, (1999-2000), s. 14; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, s. 113.

⁶⁶ Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 2000, s. 265; Faruk Sümer'e göre Karamanoğlu Türkmenleri, Moğol İstilaları yüzünden yurtları olan Erran'dan ilk önce Sivas taraflarına, buradan da Baba İshak ayaklanmalarına katıldıktan sonra Ermenek çevresine göç etmişlerdi. (Sümer, *Oğuzlar*, s. 180.); Şikarî, Karamanoğulları'nın Şirvan bölgesinden geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca Şikarî eserinde Sivas hâkimi Hacı Bahadır'ın "bu Oğuz taifesi Şirvan'dan gelüp, bu diyarları bir bir alup, mülk edindiler" sözünü aynen yazmıştır. Bkz. Şikarî, *Karaman Oğulları Tarihi*, Konya 1946, s. 9, 11 ve Tahsin Ünal, *Karamanoğulları Tarihi*, Ankara 1957, s. 20; daha geniş bilgi için bkz. Ramazan Boyacıoğlu, *Karamanoğulları Tarihi*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2001.

⁶⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, s. 88; Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, AÜDTCF Yay., Ankara 1970, s. 162- 163. Abu'l-Farac, a.g.e., 1950, s. 599; *Baypars Tarihi*, s. 86-87; Ali Sevim, "Keyhusrev III", *TDVİA.*, C. 25, Ankara 2002, s. 351; Augustinos, *Küçük*

Baybars'ın Anadolu'yu İlhanlı tahakkümünden kurtarma teşebbüsü, o günkü Selçuklu idarecilerinin korkaklığı yüzünden sonuçsuz kaldı. Bu tarihten sonra Anadolu'da doğrudan bir Moğol/İlhanlı idaresi kurulmuştu.

İlhanlı ordusunun Elbistan yenilgisini haber alan Abaka Han oldukça kızgın bir vaziyette acil olarak Anadolu'ya geldi. Abaka Han'ın gelişini haber alan Muineddin Süleyman Pervâne yolda ona katılarak doğruca Elbistan'a gitti. Savaş alanını gezen Abaka Han meydanda yalnızca Moğol/İlhanlı emir ve askerlerinin ölümlerini gördü. Başta Toku ve Tudavun Noyanlar olmak üzere 6700'den fazla Moğol/İlhanlı askerinin ölümlerini büyük bir üzüntü ile seyretti. Savaş alanında Selçuklu askerlerinin ölümlerini göremeyince, Muineddin Süleyman Pervâne'nin kendisine ihânet ettiğini düşündü ve onu öldürttü(1277)⁶⁸. Elbistan'dan Kayseri'ye gelen Abaka Han, otuz bin kişilik ordusunu Kongurtay ve Sâhip Fahreddin Ali ile birlikte Karaman Türkleri ve aksaray'da isyan çıkarmış olan Kızıl hamid üzerine salarak bütün Selçuklu şehirlerinin yağma edilmesini emretti. Bu katliamlar esnasında âlimler de dâhil olmak üzere 200 binden fazla kişinin öldürüldüğünden bahsedilir⁶⁹. Böylece Karamanoğulları'nın

Asya Rumları, s. 17-18; Müneccimbaşı, *Anadolu Selçukluları*, s. 78-79; Faruk Sümer, "Mehmet Bey, Karamanoğlu", *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 445; Aynı yazar, "Anadolu'da Moğollar", s. 51.

⁶⁸ Ebü'l-Ferec, *İbnü'l-İbrî, Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (Çev. Şerafeddin Yalıtıkaya) TTK yay., Ankara 2011, s. 50-52; Sevim, "Keyhusrev III", C. 25, s. 351; Muineddin pervâne'ye, Elbistan yenilgisindeki üzüntüsünü Abaka Han'a ne kadar bahaneler ileri sürerek dile getirse de başlanmadı. Pervâne, Baybars'ın aniden Anadolu'ya girdiğini ve haberinin olmadığını söyledi. Ama Abaka'yı iknâ edemedi. Moğol hükümdarı ona: "Söylenenler doğrumuş senin Mısır hükümdarıyla gizlice birlikteliğinden bahsediliyordu" dedi, (*Baypars Tarihi*, s. 90-93); İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 153; Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 17-18, Pervâne, Abaka'ya karşı ne söyledi ise idamdan kurtulamadı, Aladağ (Van Gölü'nün Kuzdey-doğusunda, İran hududun da ve Beyazıt civarında 40 km.lık uzak bir mesâfededir) da idam edildi; (İlhan Erdem, agt., s. 246; Spuler, *İran Moğolları*, s. 85).

⁶⁹ Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 17-18; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Bileşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2010, s. 117; Sevim, "Keyhusrev III", C. 25, s. 351; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 39-40; İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 153; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan sonra Mevlevilik*, İnkılap ve Aka Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul 1983, s. 4-5; Abaka Kayseri'ye geldikten sonra Memlük Sultanı'nın yanında deve getirip getirmediğini sordu. Onlarda Baybars'ın at ve katırlarla geldiğini söylediler. Abaka, gene yağma yapıp yapmadıklarını ve kaç gün kaldıklarını sordu. Halk hep Baybars'ı övücü cevaplar verdi. Bunlar Abaka'yı iyice kızdırdı ve şehirdeki Müslümanların tamamının öldürülmesini emretti. Buna karşılık din adamları ve fâkihler "halkın vazifesinin itâat etmek olduğunu dolayısı ile suçlanamayacağı gibi sözlerle Abaka'yı yumuşatmaya çalışsa da başarılı olmadılar. Başta Kayseri Kadı'l-Kudat'ı olmak üzere 200 bin kişi suçsuz yere öldürüldü. Abaka Han'ın bu katliamı Kayseri'den Erzurum'a kadar uzatması ile en az 500 bin Türk çiftçi, asker ve halktan bu

ve onlara destek veren Türkmenlerin yaşadığı beldeleri harab eden Selçuklu ve Moğol kuvvetleri geri döndü. Karamanoğlu Mehmed Bey ve kardeşlerinin öldürülmeleri, bölge Türkmenleri için büyük bir kayıp ve ağır bir darbe olmuştu. Ancak Karamanoğulları, Güneri bey'in akıllı politikaları sonucunda buldukları zayıf durumdan kurtulmuşlar ve Moğollara karşı mücadelenin yine bayraktarlığını yapmışlardır⁷⁰. Abaka Han, Selçuklu emirlerine olan kızgınlığı sebebiyle Hıristiyan halka hiç dokunmadan binlerce Müslüman Türk'ü öldürterek dedesi Cengiz ve babası Hülâgû gibi Müslümanların hafızalarından yıllarca silinmeyecek olan bir iz bıraktı. Sultan Baybars karşısındaki mağlubiyetinin acısını Anadolu halkından çıkaran Abaka Han,⁷¹ çok sayıda İlhanlı askerini buraya yerleştirerek idareyi doğrudan eline aldı. Daha sonra Türkmenlerden, özellikle de Karamanlıların cezalandırılmasını emrederek, idareyi şehzade Kongurtay Noyan'a bırakıp Azerbaycan'a döndü. Ana merkezi Musul'da olan Moğol/İlhanlı ordusunun ikinci büyük kuvveti Diyarbakır'da idi⁷².

Memlûk Sultanı Baybars'ın Anadolu seferinden sonra adeta kaderiyle baş başa kalmış olan Selçuklu Devleti tamamen Moğol/İlhanlıların eline geçtiğinden dolayı merkezi otorite yok olup idare çökmüştü. Türkiye Selçukluları İlhanlı hanlarına bağlı sıradan bir devlet haline gelmişti. Halkın gözünde önemini yitirmiş olan Selçuklu sultanlarının varlığı ile yokluğu bir olmuştu. Örneğin Sultan Gıyaseddin II. Mesud'un ölümü ülkeyi pek etkilememişti⁷³. Muineddin Süleyman Pervâne'nin ölümüyle tamamen Moğol/İlhanlı tahakkümüne giren Anadolu'da asayiş ve düzen bozulmuştu. Abaka Han, Alaaddin Ata Melik Cüveynî'nin kardeşi ünlü vezir Sahip Şemseddin Mehmed Cüveynî'yi bozulan huzur ortamını tekrar sağlaması için Anadolu'ya göndermişti. Şemseddin Cüveynî, hala devam etmekte olan isyanları bastırarak Anadolu'da bozulan siyasi istikrarı düzenledi. İktisadi alanda halka yük olan birçok vergiyi kaldırarak bir takım yenilikler yapmaya çalıştı. Halktan gelişigüzel

hengâmede öldürüldü yahut esir alındı. Rakamlar abartılı da olsa büyük bir katliam olduğu gerçektir. (*Baybars Tarihi*, s. 90-92; Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK yay., Ankara 1994, s. 33; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 550-551, 553; İlhan Erdem, agt., s. 248). Bu katliamda İlhanlı veziri Sahib-i Divan Şemseddin Cüveynî, birkaç şehri satın alarak onları bu afetten korumuştur. Bu şehirlerden biriside çok az yağmaya uğrayan Sivas'tır. (Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK yay., Ankara 2006, s. 160; Spuler, *İran Moğolları*, s. 85-88).

⁷⁰ Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, s.119.

⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, *Kitâbeler*, İstanbul 1929, s. 9⁶¹ ;Yuvalı, "İlhanlılar", s. 103.

⁷² Sümer, *Oğuzlar*, s. 166; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, s. 117.

⁷³ Sümer, *Oğuzlar*, s. 179.

para ve mal istenmesini yasakladı. Şemseddin Cüveyni'nin Anadolu'da kurmuş olduğu iktisadi düzen 1278'den 1288 yılına kadar varlığını sürdürecekti⁷⁴.

IV-AHMET TEKÜDAR DÖNEMİ (1282-1284)

Abaka'nın ölümüyle yerine geçen kardeşi Teküdar, İslâm dinini seçerek "Ahmed" adını aldı. Teküdar'ın Müslüman oluşuyla İlhanlı devlet siyaseti İslam esaslarına göre yeniden düzenlendi. İlhanlıların kuruluşundan beri düşmanı olan Memlûklular ile dostluk kurmaya çalıştı. Memlûk Sultanı Kalavun, Ahmet Teküdar'ın barış mektubuna gayet nazik bir üslupla cevap verdi. Ancak İlhanlı hanedan mensubu Kongurtay'ın Anadolu'da kan dökmeye ve zulüm yapmaya devam ettiğini bahane ederek barış teklifine yanaşmadı⁷⁵. Memlûkluların barış yapmamak için bahane ettiği şehzade Kongurtay, Sultan Ahmed Teküdar'ın tahta çıkışını desteklediği için yardımlarından dolayı mükâfat olarak Anadolu valiliğine tayin edilmişti. Türkiye Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Erzincan dolaylarında oluşunu fırsat bilen Eşref ve Karamanoğlu Türkmenleri Konya ve Akşehir'i yağmaladılar. Durumdan haberdar olan Sultan III. Gıyaseddin İlhanlılardan yardım istedi. İlhanlı şehzadesi Kongurtay da o günlerde Anadolu'ya gelmekte idi. Erzincan'da birleşen Selçuklu ve İlhanlı kuvvetleri Konya'ya, Türkmenler üzerine yürüdüler. Sabah ansızın yaptıkları bir baskınla gafil avlanan Konya ve çevresindeki birçok Türkmen katledildi. Karamanlılar başta olmak üzere onları Konya'dan uzaklaştırmakla yetinmeyen şehzade Kongurtay, hepsini tümünden yok etmek amacıyla arkalarından gitti. Ermenek'ten Mut beldesine kadar Karamanlı bölgesini talan etti ve çok sayıda Türkmen'i öldürdü. Konya'dan Denizliye kadar öyle bir Türkmen kıyımı yapmıştı ki, bölgede altı ay kuş uçmadı. Karamanlı Türkmenlerine yapılan katliam o kadar korkunçtu ki, etkisi Memlûklulara kadar gitti. Sultan Kalavun, Kongurtay'ı Sultan Ahmet Teküdar'a şikâyet etti. Memlûkluların telkini ile İlhanlı hükümdarı, Kongurtay'ı bölgeden uzaklaştırmayı, belki de Karamanlı diyarında bir tek

⁷⁴ İbn Bîbî, *El Evâmirü'l-Alâ'ıye*, C. II, s. 213-217,233; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 53; Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, s. 128.

⁷⁵ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. II., s. 609-611; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 576; Ebü'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 53-60; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, s. 114.

Türkmen kalmayacaktı⁷⁶. Kongurtay'ın Karaman bölgesine yaptığı seferler tahrip ve Türkmen kıyımı ile sonuçlanmıştı.

Sultan Ahmet Teküdar'ın şehzade Kongurtay'ın, Türkmenlere karşı olan zulümlerini durdurarak Memlûklularla iyi ilişkiler kurmaya çalışması, İlhanlıların ileri gelenleri tarafından hoş karşılanmamıştı. Ahmet Teküdar'ın muhaliflerinden yeğeni Horasan valisi şehzade Argun ile Anadolu genel valisi Kongurtay'ın ve İlhanlı ordusundaki diğer putperest kumandanların ona karşı bir ittifak oluşturmalarına neden oldu. Ahmet Teküdar ile Argun arasındaki iktidar mücadelesi zamanla savaşa dönüştü. Bu mücadele sonucunda Ahmet Teküdar hayatını kaybedince yerine Abaka'nın büyük oğlu Argun Han tahta geçti (1284)⁷⁷. Ahmet Teküdar'ın iki sene kadar süren kısa saltanat döneminde Moğol/İlhanlı Noyanlarının Anadolu'daki Türkmenler üzerine uyguladığı zulüm politikası Kongurtay örneğinde olduğu gibi kısmî olarak durdurulsa da genel olarak geçmişten farklı değildi.

V-ARGUN HAN DÖNEMİ (1284-1291)

İlhanlı tahtına geçen Argun, Ahmet Teküdar ile yaptığı taht mücadelesinde kendisini desteklemeyen Selçuklu Sultanı III. Keyhüsrev'i öldürttü ve onun yerine Tebriz'de bekleyen II. Mesud'u tayin etti (1284). II. Mesud'un tahta çıkışı Konya'da büyük bir sevinçle karşılandı. Fakat Sultan Mesud da halkın beklentisine karşılık veremeyerek kendinden önceki sultanlar gibi Moğol tahakkümü karşısında gölgeden ibaret kaldı. Selçuklu emirleri de (vezir Sahib Ata ve beylerbeyi İzzeddin Muhammed gibi) İlhanlıların Anadolu siyasetine ters düşmediler⁷⁸.

Selçuklu tahtına çıkan II. Mesud, devlet erkânı ile konuşarak ülkenin gidişatına çeki düzen vermek istedi. Fakat devletin maddi olarak düzelmesi mümkün değildi. Çünkü İlhanlı hazinesine aktarılan vergiler her sene artıyordu. Anadolu halkından toplanan bu vergiler artık milleti yıldırıyordu. Öyle ki, İlhanlılara para yetiştirmeye çalışan devlet memurları halka zulüm ediyor, bazen ellerindeki mallarını dahi sattırıyorlardı⁷⁹. Anadolu'ya atanan Noyan-

⁷⁶ İlhan Erdem, "İlhanlılarda Ahmed Teküder Dönemi ve Selçuklular", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 35, Ankara 2004, s. 103-111; Çetin, "Göçebe Moğol-Türkmen Çatışması", s. 1210.

⁷⁷ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, s. 609-611; Ebü'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 60-61; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 576.

⁷⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 583-590.

⁷⁹ Ahmet Refik, "Osmanoğulları", s. 5.

lar genellikle Anadolu halkına sert davranmaktaydı. Çok ağır vergiler yükleyerek ezdikleri halkı vergilerini ödeyemedikleri zaman ağır cezalara çarptırıyor ve bazen ölümlerine sebep oluyorlardı⁸⁰. Zulüm o kadar artmıştı ki, İlhanlı ümerası eyaletlerde zengin olarak tanınan kişileri sudan bir bahane ile suçlayarak mallarını müsadere ediyordu. Bu uygulamalara baş kaldıranlar ise Moğol/İlhanlı askerleri tarafından öldürülüyordu. İlhanlı vükelâsı halktan zorla rüşvet ve hediyeler alıyordu. Her sene usûlünce gönderilen bu paralar ve hediyeler birkaç gün gecikse “*Reayanın ciğerin çıkarır ve mali mukarresin ez’afını tahsil ederdi*”⁸¹.

Türkmenler, öldürülen Selçuklu sultanı Gıyaseddin III. Keyhüsrev’in oğullarını tahta çıkarmak için Moğol/İlhanlılara karşı ayaklandı (1285). Annelerinin teşviki ve daveti üzerine III. Keyhüsrev’in çocuklarını Karamanlılar ve Eşrefoğulları, Selçuklu tahtına oturttu. Onları kısa bir süre tahta çıkarsalar da Sultan Mesud II. Gıyaseddin, III. Keyhüsrev’in annesini ve iki oğlunu yakalatıp İlhanlı hükümdarı Argun’a gönderdi. İlhanlı hükümdarı Argun çocukların III. Gıyaseddin’in evlâtları olmadıklarına karar verip başlarını kestirerek Türkmenlere gönderdi. Sonuçlardan hoşnut olmayan Karamanlılar ile Germiyanlılar, Gorgorum’u⁸² ve Tarsus’u istilâ edince Argun Han kardeşi Geyhatu’yu 20 bin kişilik bir kuvvetle Türkmenleri cezalandırması için Anadolu’ya gönderdi (1286). Önce Erzincan’a gelen Geyhatu burada bir müddet kaldıktan sonra şiddetli bir kışın ortasında Sivas-Kayseri yoluyla Aksaray’a geldi. Selçuklular ile birleşen İlhanlı kuvvetleri Türkmenlere karşı harekete geçti. Öncü birliklerinin başında Napsi Noyan vardı. Germiyan Türkmenleri Selçuklu kuvvetlerine bir baskın düzenleyerek onlara ağır kayıplar verdirdi. Fakat Selçuklular toparlanınca Türkmenler ganimetleri dahi alamadan kaçmak zorunda kaldılar. İlhanlı-Selçuklu ittifak kuvvetlerinin seferleri sonucu Konya ve Beyşehir çevresinden uzaklaştırılan Karamanlı Türkmenlerinin tekrar Selçuklulara bağlılığı sağlandı. Bölge halkı bu seferler esnasında korkusundan mağaralara saklandı. Vezir Sahib Ata’nın İlhanlılara para temin etmesi ve Geyhatu’nun merhametli davranması sonucu halk büyük bir felâketten kurtuldu. Hatta Moğol/İlhanlı askerleriyle yaptıkları ticaret sonucu zengin dahi oldular. Geyhatu, Sultan II. Mesud ile birlikte Afyonkarahisar yakınlarında Germiyanlı Emir Bozkuş’u da yenip Selçuklulara bağladıktan

⁸⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 636.

⁸¹ Ahmet Refik, “Osmanoğulları”, s. 6.

⁸² Beyşehir ve havalisi.

sonra Konya merkeze geri döndü⁸³. Ancak kısa bir süre sonra Sultan II. Mesud ile İlhanlılar tekrar âsîlik eden Karamanlılar üzerine bir sefere çıktı (1288). İlhanlı-Selçuklu ittifak kuvvetleri Larende ve bütün Karaman topraklarını tahrip etmeye başlayınca onlara karşı koyamayacaklarını anlayan Eşref ve Karamanoğulları Sultan II. Mesud'tan özür dileyerek tekrar bağlılıklarını bildirdiler⁸⁴.

Vezir Sa'düd-devle, oldukça müsrif bir hükümdar olan Argun Han'ın masraflarını karşılamak için yeni vergiler koydu. Ve devlet kademelerine de yakın akrabalarını getirince halk arasında huzursuzluklara neden oldu. İlhanlı hükümdarı Argun genç yaşta ölünce toplanan kurultay oğlu değil kardeşi Geyhatu'yu hükümdar seçti (1291)⁸⁵.

VI-KEYGATU/GEYHATU VE BAYDU HAN DÖNEMLERİ (1291-1295)

Argun Han kardeşi Geyhatu'yu Türkmenlerin çıkardığı isyanları bastırması ve bozulan otoriteyi tekrar sağlaması için Anadolu'ya göndermişti. Geyhatu, Türkmenlere karşı yaptığı mücadelelerde başarılı olmuştu. Ağabeyinin ölümü üzerine İlhanlı tahtına çıkmak için Azerbaycan'a giden Geyhatu, yerine Anadolu işlerinde yetkili olarak Taş-Timür Hatayi'yi atamıştı. Ancak onun Anadolu'dan ayrılması yine de ülkede büyük bir boşluk yaratmıştı. Fırsatı değerlendirmek isteyen Karamanlı ve diğer Türkmenler derhal taarruza geçerek Konya üzerine yürüyüp şehri kuşattılar. Savunmasız olan şehri askeri maharetlere sahip olan ahiler savunmak için önlem aldılar. Karamanlı Türkmenleri Selçuklu ve İlhanlı kuvvetlerinin Kayseri'den yaklaşmakta olduğunu haber alınca geri çekildiler. Ancak gelen haberin asılsız olduğunu öğrenince tekrar kuşatmaya başladılar. Selçuklularla Obrucuk mevkiinde savaşa giren Karamanoğulları, Geyhatu'nun Anadolu'ya geldiğini duyunca geri çekildiler. Selçuklu sultanı II. Mesud, Geyhatu'yu Kayseri'de karşıladı. Durumdan haberdar olan Geyhatu süratle Karamanlılar üzerine yürüyerek çok sayıda Türkmeni öldürttü. Ve onların yoğun olduğu Larende şehrini ateşe verdi. Türkmenlerden bazıları ancak sarp yerlere çekilmek suretiyle kurtulabildi. Karamanlıları bertaraf eden Geyhatu, asîlik eden diğer Türkmenlerden Eşrefoğulları'na karşı harekete geçti. Onları da Karamanlılarla aynı akıbete uğ-

⁸³ Ahmed Eflâki, *Ariflerin Menkibeleri*, (Çev. Tahsin Yazıcı), MEB yay., İstanbul 1995, s. 52-53; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 60; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 589; Boyacıoğlu, *Karamanoğulları Tarihi*, s. 35-36.

⁸⁴ A.g.e., s. 590.

⁸⁵ Spuler, *İran Moğolları*, s. 99.

rattıktan sonra 7 bin Türkmeni esir alıp bol miktarda ganimetle Konya'ya döndü⁸⁶. Geyhatu, merkeze gittikten sonra tekrar ortaya çıkan ayaklanmaları bastırmak için Anadolu'ya yeni kuvvetler gönderdi. İlhanlı kuvvetleri Selçuklularla beraber Karamanlılar başta olmak üzere Türkmenlere ağır darbeler vurdular⁸⁷.

II. İzzeddin Keykavus'un oğullarından şehzade Kılıçarslan yanına aldığı Çoban oğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan, Kastamonu beyleri ve bölgedeki uç Türkmenleri ile birlikte Anadolu'daki İlhanlı idaresine karşı ayaklandı. İsyancılar ile Selçuklu-İlhanlı ittifak güçleri arasında yapılan mücadelede, Yavlak Arslan'ın şehit edilmesine rağmen Kastamonu'ya girilemedi. İlhanlı kuvvetlerinin Kastamonu üzerine yürümesini fırsat bilen Karaman ve Eşrefoğulları tekrar baş kaldırdırken, Halep Türkmenleri Sivas'a girdiler. Fakat bu esnada Kıbrıslı Haçlılar Alaiye'ye saldırınca Karamanlılar Konya'dan vazgeçip Alaiye'yi korumak zorunda kaldılar. Budist olan Geyhatu, eşinin Müslüman olmasından dolayı İslâm'a karşı hoşgörülü idi. Zalim bir insan değildi. Ancak hesapsız harcamaları yüzünden devlet hazinesi sonunda iflas etti. Ülkeyi bu durumdan kurtarmak için o sıralar Çin'de uygulandığı gibi kâğıt para basma yolu denendi. Halkın elindeki altın ve gümüş paranın, kâğıt para "Çav" ile değiştirilmesi zorunlu hale getirildi. Fakat bu uygulama ticari hayatı tamamen durma noktasına getirince kâğıt paradan vazgeçildi⁸⁸.

Geyhatu'nun sefih yaşantısından memnun olmayan bazı devlet adamları, onun Cengiz yasasını ihlâl ettiğini bahane ederek tahttan indirmek istediler. Onun yerine Hülâgû'nun torunlarından Baydu'yu tahtı ele geçirmeye kışkırttılar. 24 Mart 1295'te Geyhatu öldürülünce ortaya çıkan buhrandan yararlanan Baydu iktidarı ele geçirdi. Ancak onun İslam aleyhtarı politikaları Anadolu'daki Moğol zulmünü ve huzursuzluğu artırdı. Baydu'nun kötü idaresi henüz bir yıl dolmadan sekiz ay gibi kısa bir sürede bazı devlet adamlarının desteğiyle sona erdi⁸⁹.

⁸⁶ Anonim *Selçuknâme (Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi)*, (Türkçe trc. F. N. Uzluk), Ankara 1952, s. 61-63; Ersan,

Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı, s. 145-146.

⁸⁷ A.g.e., s. 61-63; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 605.

⁸⁸ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. II., s. 641-649; Erdem, "Olçayto Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılarda Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler", s. 18.

⁸⁹ Abü'l Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C. II., s. 641-649; Erdem, "Olçayto Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılarda Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler", s. 18.

VII-GAZAN HAN DÖNEMİ (1295-1304)

“*Mahmud*” adını alarak Müslümanlığı kabul eden Gazan Han, tahta çıkınca İslâmiyet’i devletin resmî dini haline getirdi. Büyük bir hükümdar olan Gazan Han zamanında, İlhanlıların Anadolu politikasında Türkmenlerin lehine pek fazla bir değişiklik olmadı. Hatta İlhanlı vali ve emirleri yüzünden halk daha fazla ezildi ve perişan oldu⁹⁰. Gazan Han döneminde Moğol/İlhanlı Noyanları’nın ayaklanmaları Anadolu’da karışıklıklara ve İlhanlı idaresinin zayıflamasına neden oldu. Selçuklu tahtını ele geçirmenin peşinde olan Moğol/İlhanlı Noyanlardan Baltu güçlenince merkeze karşı ayaklandı. Ancak mücadeleyi kaybedip Tebriz meydanında asıldı. Bu işyanda Sultan II. Mesut zorla da olsa Baltu’nun yanında yer aldığından dolayı tahtan uzaklaştırılıp Hemadan kalesine sürüldü. Anadolu’yu hiçbir zaman tek bir sultanın idaresi altında bırakmak istemeyen, her zaman çok başlı bir sistemin olmasını isteyen Gazan Han, Selçuklu tahtını dört hanedan mensubuna pay ederek iltizamla yönetmeye çalıştı. Amaç Anadolu’da İlhanlılara karşı çıkan isyanları önlemektir. Ancak bu sistemde sürekli çekişmeler yaşandığı için Anadolu halkı daha da ezildi⁹¹. Müşterek saltanat döneminden sonra Selçuklu tahtına II. Keykâvus’un torunu Alâeddin III. Keykûbad getirildi. Vezir olarak da kendisine Ahmed Lakuşî tayin edildi. Ahmed Lakuşî, bu makama tayin edilebilmek için Moğollara daha fazla vergi toplamayı vaat etmişti. Bundan dolayı yeni vezir Moğollara karşı sözünü tutabilmek için Anadolu’da ilâve vergiler yüklemeyi zorunlu görüyordu. İstifa Divanı’nın başına ise, Aksarayî’nin ifadesiyle “kedi ile fare arasındaki farkı anlayamayacak” cahil bir insan olan Abdülaziz adında birisi getirildi. Sultanının hâkimiyeti ise sadece sembolik olup bir geçerliği yoktu. 1318 yılına kadar Selçuklu hanedanı her ne kadar mevcut olmuşsa da devletin idâresi ve her türlü işleri her zaman İlhanlıların elindeydi⁹².

Bu dönemde Baltu’nun ayaklanmasından sonra Anadolu’da çıkan ikinci büyük isyan “*Sülemiş isyanı*”dır. Sülemiş’in ayaklanarak Anadolu’da müstakil bir devlet kurmaya karar vermesi, İlhanlıları oldukça telaşlandırdı. Çıkan karmaşadan sorumlu tutulacağını anlayan Alâeddin III. Keykubad tahtı bırakıp kaçtı ise de isyanın bastırılması üzerine Gazan Han onu tekrar tahta

⁹⁰ Yuvalı, “İlhanlılar”, s. 103; Spuler, *İran Moğolları*, s. 104-118.

⁹¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, İstanbul 1974, s. 82; Ahmet Refik, “Osmanoğulları”, s. 7; Aksarayî, *Müsameretü’l Ahbar*, s. 189-196, 197-200; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 614-615; Anonim *Selçuknâme*, s. 67.

⁹² Ahmet Refik, “Osmanoğulları”, s. 7; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, s. 155.

oturttu. Yeniden başa geçen Selçuklu sultanı İlhanlılara şirin görünmek için halka zülüm ediyordu. Öyle ki, durumdan bezmiş olan bazı devlet erkânı sultanı İlhanlılara şikâyet etti. Anadolu'nun her tarafında kalabalık eşkiya gurupları türemişti. Suriye seferine çıkan Gazan Han, Anadolu'da bozulan otorite ve düzeni sağlaması için Mucirüddin Emir-Şah'ı oraya gönderdi (1299). Mucirüddin Emir-Şah mümkün olduğu kadar eski düzeni tekrar sağlamaya çalıştı. Germiyanlılar, İlhanlılara mağlup olup onlarla bir anlaşma yaptılar. Ancak Karamanoğulları İlhanlıları oldukça çok uğraştırdı. Öyle ki Gazan Han'ın, “*şu Türkmenler ve Karamanlılar olmasa Moğol atlıları güneşin battığı yere kadar giderler*” diye bir sözü rivayet edilmektedir. Selçuklu Sultanı Alâeddin III. Keykubad'dan gelen şikâyetler artınca saltanattan azledilip yargılanan Sultan için idam kararı verildi. Ancak İlhanlı prensesi olan eşi araya girince ölümden kurtuldu. Ve kendisine yetecek kadar dirlik verilerek İsfahan'a gönderildi (1302). Selçuklu tahtına Hemedan'da iskân ettirilen Gıyaseddin II. Mesud ikinci kez getirildi. Selçuklu saltanatındaki bu değişim Anadolu halkı için bir rahatlık getirmedi. Sultan II. Mesud, eski debdebe ve ihtişamı tekrar canlandırmaya çalıştıysa da arzu ettiği duruma tekrar kavuşamadı. Sultana yetecek kadar para bırakan İlhanlılar, her dönem devlet bütçesini kısıtıldığı için geri kalan miktar bazen görevlilerin maaşına dahi yetmiyordu⁹³.

İlhanlı-Memlûklü çekişmelerinin yaşandığı yerlerden biriside Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri idi. Buralar bu çekişmelerden oldukça etkilenmişti. İlhanlıların bölgedeki Hıristiyanları desteklemesi buralarda birçok çatışmanın çıkmasına neden olmuştu. Bunun yanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol kabileleri ile Türkmenler arasında da çatışmalar yaşanmıştı. Bu çekişmeler yaşanırken İlhanlı merkezinde Gazan Han'ın ölümüyle yerini kardeşi Olcayto geçti (1304)⁹⁴.

VIII-SULTAN MUHAMMED OLCAyto DÖNEMİ (1304-1316)

İlhanlı tahtına geçen Muhammed Olcayto, ağabeyi Gazan Han gibi güçlü bir kişiliğe sahip değildi. Fakat onun kurduğu sistem ve siyasetleri takip ettiği için ülkedeki huzur ve güvenin sürmesini sağladı. Olcayto Han, Anado-

⁹³ Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, s. 35-36; Ahmet Refik, “Osmanoğulları”, s. 7-8; Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, s. 50, 67-71.

⁹⁴ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, s. 119; Spuler, *İran Moğolları*, s. 119-121; Yuvalı, “İlhanlılar”, s.

lu'daki karışıklıkları bitirmesi için İreincin Noyan'ı buradaki kuvvetlerin başına kumandan olarak atadı (1305)⁹⁵. İreincin Noyan, Anadolu'daki keyfi ve gaddar uygulamaları ile Türkmenlerin Moğollara karşı var olan kin ve intikam duygusunu daha da artırdı⁹⁶. Anadolu Türklüğünü temsil eden başta Karaman, Germiyan, Hamid ve Candaroğulları olmak üzere bütün beylikler, Olcaytu Han'ın yaşlılığını da fırsat bilerek İlhanlılara karşı harekete geçtiler. İreincin Noyan'ın yaptığı zulümleri de Türkmenler üzerine propaganda aracı yaparak taraftar toplayıp hem vergi vermemeye hem de İlhanlı iktidarına karşı direnmeye başladılar⁹⁷. Olcayto Han 1312 yılında Memlûklular üzerine başarısız bir sefer gerçekleştirdi, Karamanoğulları boş durmayıp tekrar Konya'yı işgal ettiler. İlhanlı hükümdarı Anadolu'da Türkmen ayaklanmalarına karşı etkisiz kalan İreinci Noyan'ı geri çekerek yerine Emir Çoban'ı görevlendirdi (1314). Anadolu'daki İlhanlı kuvvetlerinin başına atanan Emir Çoban bütün Türkmen beylerini huzuruna çağırarak itaat etmeye davet etti. Bu çağrıya icabet ederek bağlılıklarını bildiren Türkmen beyleri şunlardır: "Uluborlu'dan Hamidoğlu Feleküddin Dündar Bey, Beyşehir'den Eşrefoğulları, Karahisar-ı Devle'den Sahib Fahreddin Ata'nın torunları, Kütahya ve havalisinden Germiyan Beyleri ve Ali Şir oğulları ile Kastamonu'dan Candaroğlu Süleyman Paşa"⁹⁸. Sis'te bulunan Ermeni Kıralları da Emir Çoban'ın huzuruna gelerek itaatini arzetti. Fakat Türkmen Beylikleri'nin en eski ve en kuvvetlilerinden biri olan Karamanoğulları kendilerine olan güvenlerinden dolayı bu davete icabet etmedi. Ve İlhanlılara karşı en şiddetli direnci gösterdi. Bu durum üzerine Emir Çoban, Konya'yı elinde tutan Karamanoğulları üzerine yürüdü ve Konya'yı kuşattı. Emir Çoban'a karşı mukavemet edemeyeceğini anlayan Karamanlılar gece vakti Konya'dan asıl yurtları olan Larende yönüne kaçtılar⁹⁹.

Karamanoğulları, kaynaklardan anlaşıldığı üzere bazı dönemler diğer Anadolu beylikleri gibi İlhanlılara vergilerini vererek tâbîliklerini bildirmişlerdi. "*Kitab-ı Fi'l-Hesâb*" adlı eserde İlhanlılara vergi veren beylikler arasında

⁹⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 635-636.

⁹⁶ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 39-40.

⁹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Sulduz ve Demirtaş", *Belleten*, XXXI. (124), Ankara. 1967, s. 602.

⁹⁸ Aksarayî, *Müsameretü'l Ahbar*, s. 252; Spuler, *İran Moğolları*, s. 127-128; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 50.

⁹⁹ İbn Bîbî, a.g.e., C. II, s. 215; Spuler, *İran Moğolları*, s. 127-131.

ismi geçmektedir: “*Karaman, Evlâd-ı Hamit, Tunguzlu (Denizli), Umur Biğ, Germiyan, Urhan, Geredüpe Bolu (Gerede), Kastamonu, Eğirdir, Sinop*”¹⁰⁰.

Olcayto Han, Memlûklulara karşı geçmişten gelen düşmanlığını sürdürdü. Anadolu’da ise Türkiye Selçuklularının yerini alan Türkmen beyliklerine karşı onların düşmanı olan Bizans’ın yardımına gitmekten çekinmedi ve onlarla kurduğu dostluk sonucunda II. Andronikos Palaiologos’un kızı Merem ile evlendi¹⁰¹.

Anadolu’da Türkmenlere karşı başarılı mücadeleler vermiş olan Emir Çoban, ülkesine döndüğünde İlhanlı hükümdarı Olcayto Han ölmüş yerine çocuk yaştaki oğlu Ebû Said Bahadır Han geçmişti (1316)¹⁰².

IX-EBU SAİD BAHADIRHAN DÖNEMİ (1316-1335)

A-Anadolu’da Moğol/İlhanlı İdaresinin Sona Erişi

Ebu Said Bahadır Han zamanında İlhanlı eyaletlerine genel vali olarak atanan Emir Çoban, devletin en kudretli şahsiyeti ve hâkimi oldu. Anadolu’ya da genel vali olarak oğlu Timurtaş’ı¹⁰³ tayin etti (1317/1318). Anadolu artık İlhanlı valileri tarafından yönetiliyordu. Ancak Selçuklu hanedanının olmayışı bölgede önemli bir otorite boşluğuna sebep olmuştu. Uçlarda bulunan Türkmen beyleri ise İlhanlılara vergilerini vermeye devam ediyorlardı. Anadolu’yu bir hükümdar gibi idare eden Timurtaş, merkez olarak Kayseri’yi seçti. Anadolu’da ileri gelen bazı beyleri öldürerek sindirme politikası izledi. Timurtaş’ın Anadolu’ya gelişi ile kuzeyde rahat hareket edemeyen Karamanoğlu Bedreddin I. İbrahim Bey, Ermeniler üzerine yöneldi ve Tarsus bölgesini işgal etti (1318)¹⁰⁴. Bir ara İlhanlı devletindeki iç karışıklıklardan istifade eden Karamanoğulları Burhaneddin Musa komutasındaki bir ordu ile Konya’yı tekrar aldı (1320). Fakat işlerini düzene koyan Timurtaş, bir süre sonra Konya’yı tekrar kurtararak Türkmenler üzerine yürüdü. Türkmenlerden bir kısmının memleketini ellerinden alarak onları kontrolü altına aldı.

¹⁰⁰ Ahmet Refik, “Osmanoğulları”, s. 15¹ “*Kitab-ı fi’l-Hesab, El ucat* kısmında, Ayasofya Kütüphanesi, N: 2756”.

¹⁰¹ Spuler, *İran Moğolları*, s. 121-122.

¹⁰² A.g.e., s. 131-133.

¹⁰³ Eflâki gibi birçok müellif Timurtaş’ı, adâletli, cömert, temiz ahlaklı ve dindâr olarak över. Timurtaş, Moğol zulmü altında ezilen Anadolu halkı üzerinde o kadar müspet bir etki bırakmıştı ki, halk onu “mehdi” olarak ilan etti. (Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 647).

¹⁰⁴ Spuler, *İran Moğolları*, s. 132-143; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 645-650.

Karamanoğlu Bedreddin I. İbrahim Bey ise bu şiddet karşısında Timurtaş'ın babası Emir Çoban'dan yardım istedi. Babası Çoban Bey'in isteğiyle Türkmenlerin peşini bırakan Timurtaş, Çukurova bölgesindeki Ermeniler üzerine yöneldi¹⁰⁵. Kendisini Selçukluların varisi gibi gören Timurtaş, hâkimiyetini Akdeniz sahillerine ve dağlık Karaman bölgesine kadar genişletti. Halkın güvenini ve sevgisini kazanan Timurtaş, Selçuklu topraklarında düzeni sağlasa da uçlardaki Türkmen beylikleri ile arasındaki mücadeleler devam etti. Bazen Bizans'a karşı cihat yapan uçlardaki Türkmenler üzerine seferler düzenledi. Timurtaş, Antalya'yı Hamidoğlu Yunus Bey'den, Beyşehir'i de göle attığı Eşrefoğlu Süleyman Şah'tan aldı (1326). Batı uçlarındaki Türkmenler üzerine de yürüdü. Timurtaş'a karşı koyamayacağını anlayan Karahisar Beyi Sahib Ata'nın torunlarından Nusretüddin Ahmed, Germiyanogulları'na sığındı¹⁰⁶.

Timurtaş beylerinden Uygur asıllı Eretna'yı Karahisar muhasarası ile görevlendirdi. Ancak Türkmen beyleri hemen hemen Batı Anadolu'nun tamamına hâkim olduğu için Eretna Bey daha ileriye gidemedi. Timurtaş Anadolu'da Türkmenlerle uğraşırken, merkezde babası Çoban Bey ile Ebu Said Bahadır Han'ın arası açıldı. İkisi arasında bir iç savaş başladı. Timurtaş, işlerin oldukça karışık olduğu haberini alınca Ebu Said Bahadır Han'ın üzerine gitmekten vazgeçip çareyi Memlûk sultanlığına sığınmakta buldu. Kahire'de çok güzel bir şekilde karşılanan Timurtaş, daha sonra Karamanoğulları'nın çevirdiği entrikalar sonucu Sultan Nasır tarafından önce hapse atıldı ve sonra idam edildi (1328)¹⁰⁷. Timurtaş'ın öldürülmesi ile Anadolu Türkmenleri rahat bir nefes aldı.

İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın 1335 yılında ölümüyle İlhanlıların Anadolu üzerindeki kudreti kırıldı ve kendi aralarında iç karışıklıklar başladı. İlhanlı baskısından kurtulan başta Karamanoğulları olmak üzere Türkmen beylikleri rahat bir nefes alarak buldukları bölgelerde birer birer istiklallerini ilan ettiler. Türkmenler üzerinde yaklaşık 80 yıldır süren Moğol zulmü artık geride kaldı. Anadolu'da bolluk ve bereketle birlikte mesut günler başladı¹⁰⁸. Diyarbakır valisi olan Uyrat Ali, İlhanlı tahtına çıkarılan Ar-

¹⁰⁵ Aksaray s. 321-325; Eflaki, s. 925, 977; Spuler, *İran Moğolları*, s. 132-143; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 645-646)

¹⁰⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 648-650.

¹⁰⁷ Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 2; Spuler, *İran Moğolları*, s. 136-143; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 649-650.

¹⁰⁸ Sümer, *Oğuzlar*, s. 183.

pagun’u tanımadı. Ve Musa adlı bir şehzadeyi han ilan ederek Arpagun’un üzerine yürüdü. Yapılan mücadele sonunda Arpagun öldürülerek yerine şehzade Musa İlhanlı tahtına çıkarıldı. Diyarbakır valisi Uyrat Ali, dolaylı da olsa devlet yönetimini ele geçirdi. Ancak bu durum uzun sürmedi. Anadolu’nun genel valisi Celâyirli Şeyh Hasan büyük bir kuvvetle merkeze gelerek iktidarı Uyrat Ali’nin elinden aldı¹⁰⁹. Celâyirli Şeyh Hasan’ın karşısına da Küçük Şeyh Hasan¹¹⁰ çıkarak ona karşı yaptığı mücadeleyi kazandı. Büyük Şeyh Hasan’a yalnız Bağdat’ın idaresini bıraktı¹¹¹. İlhanlı merkezinde yaşanan mücadelelerden dolayı Anadolu’dan İran’a büyük göçler yaşandı. İlhanlı kumandanlarıyla Anadolu’ya gelmiş olan Moğol kuvvetleri ve bazı Türkmenler merkezdeki karışıklıklardan dolayı yönetimi ele geçirmek için geri dönüyorlardı. Moğolların önünden kaçarak Anadolu’ya gelen Türkmenlerden bir kısmı artık onların üzerinde siyasi oyunlar oynamaya başladı. Siyasi karışıklıklar sonucu yıkılan İlhanlıların yerine Celâyirli, Karakoyunlular, Muzafferîler, Horasan Serbedârileri ve Eratnaoğulları gibi mahallî hanedanlıklar kuruldu.¹¹² Anadolu’da ise kendini Türkiye Selçukluları’nın varisi olarak gören Karamanoğulları, Gevele Kalesi, Beyşehir, Konya ve havalisini topraklarına katarak sınırlarını genişletip gücünü daha da artırdı. Karamanoğulları İlhanlı sonrası hâkimiyet kurmak için bölgedeki beylik ve devletlerden Eratnalılar daha sonra da Kadı Burhaneddin ile çok çetin mücadelelere girişti.

SONUÇ

Türkiye Selçuklularının himayesinde yer alan uçlardaki Türkmenler, Köse- dağ Savaşı’ndan sonra Moğolların Anadolu’ya gelmesiyle dolaylı olarak onların hâkimiyetine girdi. Moğol tahakkümüne giren Türkmen beyleri bu durumdan hiç de hoşnut değillerdi. Selçuklu sultanlarına itaat ettikleri halde kendilerinden olmayan Moğol/İlhanlılara karşı fırsatını buldukları her an ayaklandılar. Bu durum Anadolu’da uzun süre Moğol-Türkmen çatışmalarının yaşanmasına sebep oldu.

Moğol zulmüne karşı yardıma çağrılan Baybars, kendisini Anadolu’ya davet edenlerden umduğu yardımı göremeyince bir süre durup memleketine geri

¹⁰⁹ A.g.e., s. 166-167.

¹¹⁰ *Küçük Şeyh Hasan*; Olcaytu ve Ebû Said’in beylerbeyi olan meşhur Suldus Çoban Bey’in torunu ve Anadolu’nun Genel Valisi Demirtaş’ın oğlu idi. (Sümer, *Oğuzlar*, s. 167).

¹¹¹ Sümer, *Oğuzlar*, s. 167.

¹¹² Yuvalı, “İlhanlılar”, s. 104.

döndü. Kurtuluşları için bir umut olarak gördükleri Baybars'ın geri dönüşü Anadolu'da Türkmenleri Moğol baskılarına karşı tekrar kaderiyle baş başa bıraktı. Dış yardımlardan mahrum olan Türkmenler, özellikle Karamanlılar, Anadolu'da İlhanlılara karşı amansız mücadeleler verdi. Baybars ve Abaka'nın Anadolu'ya gelmeleri Karamanlıların hareketleri üzerinde derin izler bırakmıştı. Karamanlılar, İlhanlıları direnişleriyle o kadar yıldırılmışlardı ki, Gazan Han, Karamanlılar olmasaydı, hâkimiyetinin batı denizine kadar ulaşacağını söylemişti. Karamanlılar başta olmak üzere Türkmenlerin Moğol/İlhanlılara karşı yapmış olduğu direniş Moğol zulmünün Anadolu'nun batısına yayılmasını engellemişti. Anadolu Türkmenleri ve karamanlılar en zor şartlarda bile ellerinden silahı ve sabanı bırakmamışlardı. Anadolu'da Moğollara karşı direnişin en önemli temsilcisi olan Karamanlılar 70-80 yıllık mücadeleler sırasında zarara uğrayıp mağdur olsalar da, varlıklarını yine de devam ettirmişlerdir. Moğol baskılarına rağmen birçok kale ve şehri ellerinde tutmuşlardı. Karamanlılar, diğer Türkmenlere göre biraz daha iç bölgelerde yer aldığı için Selçuklu ve İlhanlılar ile en çok mücadele eden onlar olmuştu.

Anadolu'daki Türkmen-Moğol/İlhanlı çatışmaları İlhanlı devletinin yıkılışı ile sona bulmuştu. Karamanlılar, Selçuklular döneminde Moğol kökenli İlhanlılara karşı mücadele ederken, sonraki dönemlerde Kadı Burhaneddin ve Osmanlı'ya olan kin ve düşmanlıklarından dolayı yine Moğol kökenli olan Timur'a tam destek vermişlerdi.

KAYNAKÇA

- ABÛ'L-FARAC, Gregory, (Barhebraeus), Abûl-Farac Tarihi, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), C. II. TTK, Ankara 1950.
- EBÛ'L-FEREC İBNÛ'L-İBRÎ, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, TTK Yay., Ankara 2011.
- AHMED BİN LÛTFULLAH MÛNECCİMBAŞI, *Müneccimbaşıya Göre: Anadolu Selçukîleri*, Çev. Hasan Fehmi Turgal, Türkiye Yayınları, İstanbul 1935.
- AHMET EFLÂKÎ, *Ariflerin Menkibeleri*, (Çev. Tahsin Yazıcı), MEB Yay., İstanbul 1995.
- AHMET REFİK, "Osmanoğulları", Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri, No:32, S. 1-56.
- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi Ve İçtimai Tarihi*, .TTK Yay., İstanbul 1974.
- Anonim Selçuknâme (Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi)*, (Trc. F.N. Uzluk), Ankara 1952.
- AUGUSTINOS, Gerasimos, *Küçük Asya Rumları*, (Çev. Devrim Evcı), Ankara 1997.

- BABİNGER, F. – KÖPRÜLÜ, F., *Anadolu'da İslâmiyet*, (Çev.Ragıp Hulusi), İstanbul 1996.
- BAŞKUMANDAN SİMBAT VEKAYİNÂMESİ, (Çev: Hrant D. Andreasyan), TTK, İstanbul 1946.
- BAYPARS TARİHİ AL-MELİK-AL-ZAHİR (Baypars)Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi, (Çev.Şerefüddin Yaltkaya), TTK Yay., Ankara 2000.
- BOYACIOĞLU, Ramazan, *Karamanoğulları Tarihi*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2001.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 2. Baskı, (Çev. Erol Üyepazarıcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- CAHEN, Claude, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi:(XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- CEZAR, Mustafa, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir Ve Mimarlık*, İstanbul 1977.
- CÜVEYNÎ (Alâeddin Âtâ Melîk), *Târîh-İ Cehân Guşâ*, Nşr. Mirza Muhammed Kazvinî, I, London 1912.
- ÇETİN Halil, “İlhanlı Hâkimiyeti Altında Anadolu'da Siyasetin Temel Dinamiği: Göçebe Moğol-Türkmen Çatışması”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 7/4, Fall 2012*, P. 1203-1216, Ankara 2012, S.1203-1216.
- DEVLET, Nadir, “İlhanlılar”, *DGBİT*, IX, İstanbul 1987, S.63.
- DOĞRU, Halime, *16. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler Ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara 1991.
- EBÜ'L-FEREC, *İbnü'l-İbrî, Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (Çev. Şerafeddin Yaltkaya) Ttkyay., Ankara 2011.
- ERDEM, İlhan, “İlhanlılarda Ahmed Teküder Dönemi Ve Selçuklular”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.35, Ankara 2004, S.103-111.
- ERDEM, İlhan, *Türkiye Selçuklu-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1995.
- ERDEM, İlhan, “Olçaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yasanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler Ve Yakın-Doğu'ya Etkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 31, 2001, S. 35-48.
- ERDEM, İlhan, “İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* (AÜDTCF) C. XXIV S.38, Ankara 2005, S.5.
- ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Bileşik Dağıtım, Ankara 2010.
- GREGORY ABÜ'L FARAC, *Abü'l Farac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, C.II., Ankara 1950.
- GORDLEVSKİ, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev. Azer Yaran), Onur Yay., Ankara 1988.

- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Ve Aka Kitapevi, İstanbul 1983.
- GÜL, Muammer, *Orta Çağlarda Doğu Ve Güneydoğu Anadolu*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010.
- İBN BATTUTA, *SEYAHATMANE-İ İBN BATTUTA*, (Çev. Mehmed Şerif), İstanbul 1333-35.
- İBN BÎBÎ, *El Evâmirü'l-Alâ'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Name)*, (Haz.: Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, C.I, Ankara 1996.
- İBNİ BİBİ, *Muhtasar Selçuknâmesinden Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, (Trc.M.Nuri Gençosman), Ankara 1941.
- İNALCIK, Halil, "Osmanlı Devleti'nde Uç (Serhad)Lar", *Doğu Batı Makaleler-II.*, Doğu Batı Yay., Ankara 2008, S.45-60.
- İSMAİL HAKKI-RIDVAN NAFİZ, *Sivas Şehri*, (Yay. Haz. Recep Toparlı), Sivas, 1998.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972.
- KAYMAZ, Nejat , *Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman*, AÜ. Basımevi, Ankara 1970.
- KERİMÜDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, (Çev. Mürsel Öztürk) ,TTK Yay., Ankara 2000.
- KIRZAOĞLU, M.Fahreddin, *Kars Tarihi I*, Işıl Matbaası, İstanbul 1953.
- KOCA, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, (Yay. Haz. Selcan Koca, İsa Sarı), Ankara 2011.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara 1994.
- KÖPRÜLÜZADE, Mehmed Fuad, "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1925, C.I, S.193, Dipnot:1.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1993.
- MEHMET NEŞRÎ, *Kitâb-I Cihan-Nûma*, (Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen), C.I, Ankara 1949.
- MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*,TTK Yay., Ankara 2006.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, S.71.
- OCAK, Ahmet Yaşar , "Baba İlyas", *İA*, C. 4, TDV Yay., S. 368.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, TTK Yay., Ankara 2010.
- RASONYİ, Laszlo, *Tarihte Türklük*, Ankara 1993.
- REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, *Camiü't-Tevarih*, (Nşr. Behmen Kerimi), Tahran 1374.
- SEVİM, Ali, "Keyhusrev III", *TDVİA.*, C.25, Ankara 2002, S.351-352.
- SPULER, Bertold, *İran Moğolları, Siyaset, İdare Ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220 – 1350*,(Çev. Cemal Köprülü), TTK Yay., Ankara 2011.

- SÜMER, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Devletleri*, Ankara 1998.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar(Türkmenler)*, TDAV Yay., İstanbul 1999.
- SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Arş. Dergisi*, I, Ankara 1969, S.1-147.
- SÜMER, Faruk, "Mehmet Bey, Karamanoğlu", *TDVİA*, C.28, Ankara 2003, S.445-446.
- SÜRYANİ MİHAEL, *Chronique, III*, (Trc. Chabot), Paris 1905.
- ŞİKARÎ, *Karaman Oğulları Tarihi*, (Nşr. M.Koman), Konya 1946.
- ÜNAL, Tahsin, *Karamanoğulları Tarihi*, Yıldız Matbaası, Ankara 1957.
- TANERİ, Aydın, *Harezşahlar*, TDV Yay., Ankara 1993.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 2002.
- TURAN, Osman, *Selçuklu Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yay., İstanbul 2003.
- TURAN, Osman *Selçuklu Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1969.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- TURAN, Osman *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, I-II, İstanbul 1969.
- URFALI MATEOS, *Vekayi-Nâmesi(952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Çev. Hrant D.Andreasyan), TTK, Ankara 2000.
- UZUNÇARŞILIOĞLU, İsmail Hakkı, *Kitâbeler*, İstanbul 1929.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Emir Çoban Sulduz Ve Demirtaş", *Belle-ten*, XXXI. (124), Ankara. 1967, S.601-646.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, İstanbul 1941.
- YUVALI, Abdulkadir, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, E.Ü.Yay., Kayseri 1994.
- YUVALI, Abdulkadir, "Anadolu'nun Türkleşmesi Ve Moğollar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.38, İstanbul 1985, S.-90-101.
- YUVALI, Abdülkadir, "İlhanlılar" *TDVİA*., C.22, İstanbul 2000, S.102-105.